

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2019/01. ■ IV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2019/01. ■ IV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

Alapító: Legfőbb Ügyészség

Kiadó: Országos Kriminológiai Intézet

Főszerkesztő: Prof. Dr. Vókó György DSc OKRI igazgató, professor emeritus (PPKE)

Felelős szerkesztő: Dr. Kiss Anna PhD tudományos főmunkatárs (OKRI),
egyetemi oktató (PPKE)

Olvasószerkesztő: Dr. Kőhegyes Anikó

A szerkesztőbizottság elnöke: Prof. Dr. Belovics Ervin PhD legfőbb ügyész helyettes,
tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE), egyetemi magántanár (ELTE)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Prof. Dr. Polt Péter PhD legfőbb ügyész, tanszékvezető egyetemi tanár (NKE),
c. egyetemi tanár (PPKE)

Dr. Lajtár István PhD legfőbb ügyész helyettes, c. egyetemi tanár (KRE)

Dr. Fejes Péter PhD győri fellebbviteli főügyészségi ügyész, egyetemi docens (ELTE)

Dr. Nánási László PhD c. fellebbviteli főügyészségi ügyész, Bács-Kiskun megyei főügyész,
c. egyetemi docens (Szegedi Tudományegyetem)

Dr. Békés Ádám PhD ügyvéd, egyetemi docens (PPKE)

Prof. Dr. Domokos Andrea PhD intézetvezető egyetemi tanár (KRE)

Prof. Dr. Gellér Balázs József PhD ügyvéd, tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE)

Prof. Dr. Görgényi Ilona PhD intézetigazgató egyetemi tanár (Miskolci Egyetem)

Szerkesztőbizottsági titkár: Dr. Sárk Eszter PhD tudományos főmunkatárs (OKRI)

Tördelő, grafikus: Dr. Kőhegyes Anikó

Weboldal tervező: Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály

TARTALOM

2019/01

TANULMÁNYOK

- 06** Udvarhelyi Bence
Az uniós költségvetést sértő bűncselekmények elleni fellépés aktuális eredményei az uniós és a magyar jogban
- 24** Bejczy Alexa
Javaslat a vesztegetés hatósági eljárásban büntettének újraszabályozására
- 36** Csapucha Bernadett
Az öngyilkosság, avagy a deviáns viselkedések egyik formájának büntetőjogi aspektusai 1.

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

- 56** Beszámoló az Országos Kriminológiai Intézet Tudományos Tanácsa 2019. február 27-ei üléséről

HÍREK

- 64** Szabó Judit
Beszámoló „A tizenkettedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett szexuális erőszak kriminológiai vizsgálata” tárgyában folytatott kutatás eredményeiről
- 66** Kiss Anna
Veress Gabriellára emlékezünk

NEMZETKÖZI FIGYELŐ

- 68** Noemi Bory
Juvenile delinquency in Hungary

KÖNYVAJÁNLÓ

- 80** Könyvismertető
Kiss Anna
Refugees and Migrants in Law and Policy
(Challenges and Opportunities for Global Civic Education)
- 88** Válogatás a szakirodalomból

UDVARHELYI BENCE¹

AZ UNIÓS KÖLTSÉGVETÉST SÉRTŐ BŰNCSELEKMÉNYEK ELLENI FELLÉPÉS AKTUÁLIS EREDMÉNYEI AZ UNIÓS ÉS A MAGYAR JOGBAN²

1. Bevezető gondolatok

Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelmét elemző korábbi tanulmányunkban³ felvázoltuk az uniós költségvetés büntetőjogi védelmének fejlődését a kezdetektől a Lisszaboni Szerződés hatályos szabályozásáig. Jelen tanulmány célja egyrészt a Lisszaboni Szerződés megerősített büntetőjogi hatáskörei alapján elfogadott 2017. évi csalás elleni irányelv bemutatása, másrészt pedig az uniós pénzügyi érdekek magyar büntetőjog általi védelmének ismertetése. E körben különösen arra a kérdésre keressük a választ, hogy a hatályos Btk. mennyiben felel a meg az uniós jognak, különösen az új csalás elleni irányelv rendelkezéseinek.

2. Az Európai Unió 2017. évi irányelve

Ahogy arra korábbi tanulmányunkban is utaltunk, az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelmét hosszú ideig az 1995-ben elfogadott PIF egyezmény⁴ és kiegészítő jegyzőkönyvei biztosították⁵, amelyek azonban a késedelmes és sok esetben nem megfelelő

1 Dr. Udvarhelyi Bence PhD, egyetemi tanársegéd, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Európai és Nemzetközi Jogi Intézet

2 A tanulmányban ismertetett kutatómunka az EFOP-3.6.1-16-2016-00011 jelű „Fiatalodó és Megújuló Egyetem – Innovatív Tudásváros – a Miskolci Egyetem intelligens szakosodást szolgáló intézményi fejlesztése” projekt részeként – a Széchenyi 2020 keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

3 Lásd: UDVARHELYI Bence: *A társadalmi innováció pénzügyi alapjainak büntetőjogi védelme az Európai Unióban a Római-tól a Lisszaboni Szerződésig*. Ügyészségi Szemle, 2018/4.

4 A Tanács jogi aktusa (1995. július 26.) az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló egyezmény létrehozásáról [HL C 316., 1995. 11. 27., 48–57.]

5 A Tanács jogi aktusa (1996. szeptember 27.) az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló

tagállami implementáció miatt nem váltották be teljesen a hozzájuk fűzött reményeket. A Lisszaboni Szerződés ugyanakkor a pénzügyi érdekek büntetőjogi védelme terén is jelentős változásokat hozott és hatékonyabb eszközöket adott az uniós jogalkotó kezébe. A pénzügyi érdekeket sértő csalások és más jogellenes magatartások elleni küzdelem terén megerősített uniós jogalapok⁶ alapján 2012. július 11-én az *Európai Bizottság egy irányelv-javaslatot* nyújtott be az *Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelem tárgyában*.⁷ A hosszas tárgyalás⁸ eredményeképpen a PIF egyezményt és kiegészítő jegyzőkönyveit felváltó PIF irányelvet⁹ végül 2017. július 5-én fogadták el.

2.1. Az irányelv célja és hatálya

A PIF irányelv célja, hogy *minimumszabályokat* állapítson meg az *Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás és egyéb jogellenes tevékenységek elleni küzdelem terén a bűncselekmények és a büntetőjogi szankciók fogalmának meghatározására*, azzal a céllal, hogy az Unió e területre vonatkozó vívmányaival összhangban *erősítse az Unió pénzügyi érdekeit érintő bűncselekményekkel szembeni védelmet*.¹⁰ Az irányelv tehát – jellegéből adódóan – *csak szabályozási minimumokat* állapít meg, ami nem akadályozza a tagállamokat abban, hogy *szigorúbb szabályokat* vezessenek be vagy *tartsanak fenn*. Így a tagállamok jogosultak például arra,

egyezményhez csatolt jegyzőkönyv létrehozásáról [HL C 313., 1996. 10. 23., 1–11.], a Tanács jogi aktusa (1996. november 29.) az Európai Unióról szóló szerződés K.3 cikke alapján, az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló egyezménynek az Európai Közösségek Bírósága által, előzetes döntéshozatal révén történő értelmezéséről szóló jegyzőkönyv létrehozásáról [HL C 151., 1997. 05. 20., 1–14.], a Tanács jogi aktusa (1997. június 19.) az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló egyezmény második jegyzőkönyve szövegének kidolgozásáról [HL C 221., 1997. 07. 19., 11–22.]

6 A csalás elleni küzdelemről szóló EUMSz. 325. cikk

7 Az Európai Bizottság javaslata: Az Európai Parlament és a Tanács Irányelve az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről [COM(2012) 363., 2012. 07. 11.].

8 Bővebben lásd: JACSÓ Judit: *Europäisierung des Steuerstrafrechts am Beispiel der gesetzlichen Regelungen in Deutschland, Österreich und Ungarn*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2017. 114–131; JACSÓ Judit – UDVARHELYI Bence: *Új irányelv az uniós csalások elleni büntetőjogi védelemről*. Magyar Jog, 2018/6. 327–337.

9 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1371 irányelve (2017. július 5.) az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről [HL L 198., 2017. 07. 28., 29–41.]. Az irányelv jogalapja a tárgyalás során az eredetileg megjelölt EUMSz. 325. cikk (4) bekezdésről végül az EUMSz. 83. cikk (2) bekezdésére módosult.

10 2017/1371 irányelv 1. cikk

hogyan az irányelvben nem szereplő egyéb magatartásokat is büntetendőnek nyilvánítsanak, vagy az uniós jogalkotó által meghatározottnál súlyosabb büntetéseket írjanak elő.¹¹

Az PIF irányelv az első olyan uniós dokumentum, amely kifejezetten meghatározza az *Unió pénzügyi érdekeinek fogalmát*: a definíció alatt az *Unió költségvetéséből*, valamint a *Szerződések alapján létrehozott uniós intézmények, szervek, hivatalok és ügynökségek költségvetéseiből*, vagy az általuk közvetlenül vagy közvetve kezelt vagy ellenőrzött költségvetésekből finanszírozott, szerzett vagy azoknak járó valamennyi bevételt, kiadást és vagyoni eszközt kell érteni.¹²

Az irányelv tárgyalása során az egyik legvitatottabb kérdés az volt, hogy a *hozzáadottértékadó* (HÉA) származó bevételekre kiterjedjen-e az irányelv hatálya. A tárgyalások során az uniós intézmények – részben az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlatának hatására¹³ – végül egy kompromisszumos megoldásban állapodtak meg. Eszerint az *irányelv hatálya kiterjed ugyan a HÉA-alapú saját forrásokból származó bevételekre*, viszont csak korlátozott mértékben, ugyanis kizárólag a közös HÉA-rendszer sérelmére elkövetett súlyos bűncselekmények tartoznak az alkalmazási körébe. Az irányelv szerint valamely közös HÉA-rendszer sérelmére elkövetett bűncselekmény akkor minősül súlyosnak, ha az adott szándékos cselekmény vagy mulasztás az *Európai Unió két vagy több tagállamának területéhez kapcsolódik*, és *legalább 10 millió euró összegű teljes kárt okoz*.¹⁴ A teljes kár fogalma az irányelv

11 BÖSE, Martin: *Kompetenzen der Union auf dem Gebiet des Straf- und Strafverfahrensrechts*. In: Böse, Martin (Hrsg.): *Europäisches Strafrecht mit polizeilicher Zusammenarbeit*. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2013. 157; SAFFERLING, Christoph: *Internationales Strafrecht. Strafanwendungsrecht – Völkerstrafrecht – Europäisches Strafrecht*. Springer Verlag, Heidelberg – Dordrecht – London – New York, 2011. 417.; SATZGER, Helmut: *Internationales und Europäisches Strafrecht. Strafanwendungsrecht – Europäisches Straf- und Strafverfahrensrecht – Völkerstrafrecht*. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2016. 144.; SCHERMÜLY, Katharina: *Grenzen funktionaler Integration: Anforderungen an die Kontrolle europäischer Strafgesetzgebung durch den EuGH*. Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 2013. 56.; ZEDER, Fritz: *Europastrafrecht: Aktueller Stand*. Österreichisches Anwaltsblatt, 6/2008. 253.

12 2017/1371 irányelv 2. cikk

13 C-539/09. sz. Bizottság kontra Németország ügyben 2011. november 15-én hozott ítélet [EBHT 2011., I-11235.]. Vö. C-617/10. sz. Åkerberg Fransson ügyben 2013. február 26-án hozott ítélet [az elektronikus EBHT-ban közzétéve], C-105/14. sz. Taricco és társai ügyben 2015. szeptember 8-án hozott ítélet [az elektronikus EBHT-ban közzétéve]. Lásd e témáról bővebben: JACSÓ Judit: *Az adócsalás elleni büntetőjogi fellépés aktuális tendenciái az Európai Unióban: különös tekintettel a német, az osztrák és a magyar szabályozásra*. Kriminológiai Közlemények 75: Válogatás a 2014-ben és 2015-ben tartott tudományos rendezvények előadásából, Magyar Kriminológiai Társaság, 2015. 175–200.

14 2017/1371 irányelv 2. cikk. Bővebben lásd: JACSÓ (2017) 126–127.

preambuluma szerint azon károk becsült összegét fejezi ki, amelyeket a csalárd rendszer egésze okozott egyrészt az érintett tagállamok, másrészt az Unió pénzügyi érdekei vonatkozásában, a kamatlábakat és a büntetéseket ugyanakkor nem foglalja magában.¹⁵ Kérdésként merül fel ezzel összefüggésben, hogyan értelmezhető a „becsült összeg” kifejezés, hiszen a büntetőjogi tényállások tekintetében az ilyen jellegű megfogalmazás a pontos törvényi meghatározottság (*lex certa*) követelményével nehezen egyeztethető össze.¹⁶

2.2. Az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás tényállások

Az irányelv elsőként azokat a *bűncselekményi tényállásokat* határozza meg, amelyeket a tagállamoknak *bűncselekménnyé kell nyilvánítaniuk*. Ennek érdekében az irányelv elsőként az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás fogalmát definiálja. Az irányelv a kiadások és a bevételek tekintetében elkövetett jogsértő magatartások között tesz különbséget, amit mind a kiadási, mind a bevételi oldalon két további alkategóriára bont. A kiadási oldalon az irányelv megkülönbözteti a közbeszerzésekhez kapcsolódó és a nem közbeszerzésekhez kapcsolódó kiadásokat, a bevételi oldalon pedig a HÉA-alapú saját forrásból származó és az azon kívüli bevételeket.

A kiadási oldal tekintetében az irányelv az alábbi szándékos, tevással vagy mulasztással megvalósítható magatartások büntetendővé nyilvánítását írja elő a tagállamok számára:

I. A nem közbeszerzéshez kapcsolódó kiadások tekintetében:

a) olyan hamis, helytelen vagy hiányos nyilatkozatok vagy dokumentumok felhasználása vagy benyújtása, amelyek következménye az Unió költségvetéséből származó vagy az Unió kezelésében levő, illetve az Unió nevében kezelt költségvetésekből biztosított pénzeszközök vagy vagyoni eszközök hűtlen kezelése vagy jogellenes visszatartása;

b) információ elhallgatása és ezzel egy konkrét kötelezettség megszegése, az előbbiekkal megegyező következményekkel;

c) az említett pénzeszközöknek vagy vagyoni eszközöknek az eredetileg megjelölt céltól eltérő célokra történő jogellenes felhasználása.¹⁷

II. A közbeszerzéshez kapcsolódó kiadások tekintetében:

a) olyan hamis, helytelen vagy hiányos nyilatkozatok vagy dokumentumok felhasználása

¹⁵ 2017/1371 irányelv preambuluma 4. pont

¹⁶ Lásd: JACSÓ – UDVARHELYI (2018) 332.

¹⁷ 2017/1371 irányelv 3. cikk (2) bekezdés a) pont

vagy benyújtása, amelyek következménye az Unió költségvetéséből származó vagy az Unió kezelésében levő, illetve az Unió nevében kezelt költségvetésekből biztosított pénzeszközök vagy vagyoni eszközök hűtlen kezelése vagy jogellenes visszatartása;

b) információ elhallgatása és ezzel egy konkrét kötelezettség megszegése, az előbbiekkel megegyező következményekkel;

c) az említett pénzeszközöknek vagy vagyoni eszközöknek az eredetileg megjelölt céltól eltérő célokra történő jogellenes, az Unió pénzügyi érdekeit sértő felhasználása.¹⁸

Látható, hogy a kiadási oldal tekintetében az irányelv azonos elkövetési magatartásokat rendel büntetni. A különbségtétel indoka az, hogy a közbeszerzésekhez kapcsolódó kiadásokat a tagállamoknak csak abban az esetben kell pönalizálniuk, ha az adott bűncselekményt az *Unió pénzügyi érdekeit megsértve*, az elkövető vagy valaki más javára történő *jogtalan haszonszerzés céljából követik el*. A tagállamok ugyanakkor dönthetnek úgy is, hogy szigorúbb szabályokat előírva a közbeszerzésekhez kapcsolódó kiadásokra elkövetett cselekményeket e feltételek hiányában is büntetni rendelik.

A bevételi oldal vonatkozásában az irányelv az alábbi szándékos magatartások büntetni rendelését írja elő:

III. A HÉA-alapú saját forrásokból származó bevételektől eltérő bevételek tekintetében:

a) olyan hamis, helytelen vagy hiányos nyilatkozatok vagy dokumentumok felhasználása vagy benyújtása, amelyek következménye az uniós költségvetési források, vagy az Unió kezelésében levő, illetve az Unió nevében kezelt költségvetési források jogellenes csökkenése;

b) információ elhallgatása és ezzel egy konkrét kötelezettség megszegése, az előbbiekkel megegyező következményekkel;

c) a jogszerűen szerzett haszon jogellenes felhasználása, az előbbiekkel megegyező következményekkel.¹⁹

IV. A HÉA-alapú saját forrásokból származó bevételek tekintetében az alábbi határokon átnyúló csalárd rendszerek keretében elkövetett magatartások:

a) olyan hamis, helytelen vagy hiányos, HÉÁ-val kapcsolatos nyilatkozatok vagy dokumentumok felhasználása vagy benyújtása, amelyek következménye az uniós költségvetési források csökkenése;

¹⁸ 2017/1371 irányelv 3. cikk (2) bekezdés b) pont

¹⁹ 2017/1371 irányelv 3. cikk (2) bekezdés c) pont

b) HÉÁ-val kapcsolatos információk elhallgatása és ezzel konkrét kötelezettség megszegése, az előbbiekkal megegyező következményekkel;

c) HÉÁ-val kapcsolatos helyes nyilatkozatok benyújtása a nemfizetés csalárd elfedésének vagy a HÉÁ-visszatérítési jog jogtalan keletkeztetésnek céljával.²⁰

2.3. Az Unió pénzügyi érdekeit érintő egyéb bűncselekmények

Az irányelv az Európai Unió pénzügyi érdekeit sértő csalás mellett több más olyan bűncselekmény tényállását is rögzíti, amely szintén sértheti vagy veszélyezteti az Unió pénzügyi érdekeit. A Bizottság eredeti javaslata négy *csaláshoz kapcsolódó, a pénzügyi érdeket érintő bűncselekményt* sorolt fel: a *közbeszerzési csalást, a pénzmosást, az aktív és passzív hivatali vesztegetést és a hűtlen kezelést*.²¹ A *közbeszerzési csalás* azonban a Tanács módosító javaslata hatására végül nem külön bűncselekményként került szabályozásra, hanem a szűkebb értelemben vett uniós csalás fogalmába került be.

a) *Pénzmosásnak* minősülnek az Európai Unió IV. pénzmosási irányelvében²² meghatározott cselekmények, amennyiben az alapcselekmény a jelen irányelvben meghatározott bűncselekmények egyike (uniós csalás, hivatali vesztegetés, hűtlen kezelés).

b) *Passzív vesztegetésnek* minősül a hivatalos személy cselekménye, aki közvetlenül vagy közvetítő útján a maga vagy harmadik személy javára bármilyen előnyt kér vagy elfogad, vagy ilyen előny ígéretét elfogadja azért, hogy hivatali kötelezettségének megfelelően vagy hatáskörének gyakorlása közben valamilyen intézkedést tegyen vagy ne tegyen meg, olyan módon, amely *séríti vagy sértheti az Unió pénzügyi érdekeit*. *Aktív vesztegetésnek* minősül bármely személy cselekménye, aki közvetlenül vagy közvetítő útján a hivatalos személynek vagy rá tekintettel harmadik személynek bármilyen előnyt ígér, felajánl vagy ad azért, hogy a hivatalos személy hivatali kötelezettségének megfelelően vagy hatáskörének gyakorlása közben valamilyen intézkedést tegyen vagy ne tegyen meg, olyan módon, amely *séríti vagy sértheti az Unió pénzügyi érdekeit*.

c) Új cselekményként került meghatározásra a *hűtlen kezelés*, amely a pénzeszközök vagy vagyoni eszközök közvetlen vagy közvetett kezelésével megbízott, olyan hivatalos személy

20 2017/1371 irányelv 3. cikk (2) bekezdés d) pont

21 COM(2012) 363. javaslat 4. cikk

22 Az Európai Parlament és a Tanács 2015/849/EU irányelve (2015. május 20.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről, a 648/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról, valamint a 2005/60/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv és a 2006/70/EK bizottsági irányelv hatályon kívül helyezéséről [HL L 141., 2015. 06. 05., 73–117.]

cselekménye, aki az eredetileg megjelölt céltól eltérő célokra használ fel, illetve fizet ki pénzeszközöket, vagy sajátít ki, illetve használ fel vagyoni eszközöket, és ezáltal sérti az Unió pénzügyi érdekeit.²³

2.4. A természetes személyekkel szemben alkalmazható szankciók

Az irányelv kötelezi a tagállamokat arra, hogy a fent említett *cselekményeket büntetendővé nyilvánítsák*. Az egyes tagállamok büntetőjogi rendszereit érintő különbségek miatt a dokumentum utal arra is, hogy a befejezett tettesi alakzat mellett *büntetendő a felbujtás, a bűnszegély és a bűnpártolás*, valamint – a korrupció és a pénzmosás kivételével – a *bűncselekmény elkövetésének kísérlete*.²⁴

Az irányelv részletes rendelkezéseket tartalmaz a *kiszabható szankciókra* is. A szankciórendszer alapvetően a *bűncselekményi értékhatárok alapján differenciálódik*.

a) Az irányelv rendelkezései szerint a 10 000 eurónál kisebb kárt okozó, vagy 10 000 eurónál kisebb előnyt eredményező, *csekélyebb súlyú cselekmények* esetén a tagállamok szabadon eldönthetik, hogy *büntetőjogi vagy más jogágba tartozó (például polgári jogi, adminisztratív) szankciókat* írjanak elő.

b) Amennyiben az adott bűncselekmény a 10 000 eurós értékhatárt eléri, a tagállamok már kötelesek azt *szabadságelvonással járó büntetőjogi szankciókkal* sújtani.

c) *Különösen súlyos esetben*, amikor a bűncselekménnyel elért előny vagy azzal járó kár a 100 000 eurót meghaladja, az irányelv a szabadságvesztés büntetés felső határát is meghatározza: a tagállamoknak *maximális büntetésként legalább 4 éves szabadságvesztést* kell előírniuk. Az irányelv ugyanakkor biztosítja a tagállamoknak a jogot, hogy a legalább négy év szabadságvesztéssel járó büntetési tételkeretet a *nemzeti jog által meghatározott egyéb súlyos körülmények* alapján is előírassák.

d) A tagállamok emellett kötelesek súlyosító körülménynek tekinteni, ha a bűncselekményt *bűnszervezetben*²⁵ követik el.²⁶

23 2017/1371 irányelv 4. cikk

24 2017/1371 irányelv 5. cikk

25 A bűnszervezet alatt olyan, kettőnél több személyből álló, hosszabb időre létrejött szervezett csoportot kell érteni, amely összehangoltan működik, és amelynek célja az, hogy legalább négy évig terjedő szabadságvesztéssel vagy szabadságelvonással járó intézkedéssel vagy annál szigorúbb szankcióval büntetendő bűncselekményeket kövessen el közvetlen vagy közvetett pénzügyi vagy egyéb anyagi haszonszerzés érdekében. Lásd: a Tanács 2008/841/IB kerethatározata (2008. október 24.) a szervezett bűnözés elleni küzdelemről [HL L 300., 2008. 11. 11., 42–45.]

26 2017/1371 irányelv 7–8. cikk

2.5. A jogi személyek felelőssége és a velük szemben kiszabható szankciók

A természetes személyek mellett a PIF irányelv a *jogi személyek felelősségre vonhatóságának megteremtésére* is kötelezi a tagállamokat. Egy jogi személy a pénzügyi érdekeket sértő bűncselekmények elkövetéséért akkor vonható felelősségre, ha azt akár *saját nevében eljárva*, akár a *jogi személy valamely szervének tagjaként eljárva* a jogi személy javára olyan személy követte el, aki a jogi személyen belül *vezető tisztséget tölt be*, amely a jogi személy képviselőjének jogán, a jogi személy nevében való döntéshozatal jogán vagy a jogi személyen belüli ellenőrzés jogán alapulhat. A jogi személy emellett akkor is felelősségre vonható, ha a fent említett személy által gyakorolt *felügyelet vagy ellenőrzés hiánya tette lehetővé*, hogy a jogi személy javára *egy neki alárendelt személy az érintett bűncselekményt elkövesse*.

A jogi személy felelőssége a bűncselekményeket elkövető természetes személyek felelősségét nem zárja ki.²⁷

A jogi személyek felelősségével fontos utalni arra, hogy e tekintetben az irányelv – más uniós büntetőjogi aktusokhoz hasonlóan – messzemenőig tiszteletben tartja a tagállamok nemzeti jogrendszerének sajátosságait. A tagállamok egy része ugyanis a jogi személyek büntetőjogi szankcionálását a bűnösségen alapuló felelősség elvével összeegyeztethetetlennek tartja. Emiatt az irányelv nem ír elő kifejezetten büntetőjogi szankcionálási kötelezettséget, hanem a tagállamokra bízta, hogy a nemzeti jogukkal összhangban a jogi személyek felelősségét milyen formában, büntetőjogi vagy más szankciók útján biztosítják.

A jogi személyekkel szemben kiszabható szankciók körében elsősorban a *büntetőjogi és nem büntetőjogi pénzbüntetések* alkalmazhatók, de emellett a tagállamok *egyéb szankciókat* is előírhatnak. E körben az irányelv példálódzó felsorolással az állami kedvezményekből vagy támogatásokból való kizárást, a közbeszerzési eljárásokból való ideiglenes vagy végleges kizárást, valamely kereskedelmi tevékenység gyakorlásától való ideiglenes vagy végleges eltiltást, a bírósági felügyelet alá helyezést, a bíróság által elrendelt felszámolást, valamint a bűncselekmény elkövetésére használt létesítmények ideiglenes vagy végleges bezárását említi.²⁸

²⁷ 2017/1371 irányelv 6. cikk

²⁸ 2017/1371 irányelv 9. cikk

2.6. Általános részi és eljárásjogi kérdések

A bűncselekményi tényállásokra és büntetőjogi szankciókra vonatkozó szabályok mellett az irányelv több *eljárásjogi és általános részi rendelkezést* is rögzít. Kiemeli az irányelv, hogy a tagállamoknak meg kell tenniük a szükséges intézkedéseket a fent említett bűncselekményekből származó *jövedelem befagyasztása és elkobzása* érdekében.²⁹ Mivel az Unió pénzügyi érdekeinek sérelmére elkövetett bűncselekményeket jellemzően több tagállamot érintve követik el, ezért az irányelv rendezi a *joghatóság megállapításának* kérdését is. A tagállamnak akkor kell megállapítania a joghatóságát, ha az érintett bűncselekményt egészben vagy részben a területén követték el (*területi elv*), vagy ha az elkövető saját állampolgára (*személyi elv*). A tagállam emellett dönthet úgy, hogy kiterjeszti joghatóságát a területén kívül elkövetett bűncselekményekre is, amennyiben az elkövető szokásos tartózkodási helye a területén van, a bűncselekményt a területén letelepedett jogi személy javára követték el vagy az elkövető a tisztviselője, aki hivatalos minőségben jár el.³⁰

Az irányelv rendelkezik az Unió pénzügyi érdekeit érintő bűncselekmények *elévüléséről* is. Általános szabályként az irányelv rögzíti, hogy a tagállamoknak olyan elévülési időt kell megállapítaniuk, amely az érintett bűncselekmény elkövetése után a nyomozások, vádemelések, tárgyalások és bírósági határozatok tekintetében elegendő időt biztosít ahhoz, hogy az említett bűncselekményekkel szemben hatékonyan lehessen fellépni. A legalább négyévi szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények tekintetében a tagállamoknak *legalább ötéves* elévülési időt kell meghatározniuk. A tagállamok öt évnél rövidebb, de három évnél nem rövidebb elévülési időt is megállapíthatnak, feltéve, hogy az elévülési idő meghatározott cselekmények esetén megszakítható vagy felfüggeszthető.³¹

3. Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme a magyar büntetőjogban

Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelmét valamennyi uniós tagállamnak biztosítania kell. Ez a kötelezettség – ahogy láthattunk – részben az elsődleges jogforrások által rögzített asszimiláció elvéből, részben pedig a másodlagos uniós jogforrásokból (kezdetben a PIF egyezményből és kiegészítő jegyzőkönyveiből, azt követően pedig a PIF irányelvből) fakad. A továbbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy a magyar büntetőjog milyen módon biz-

²⁹ 2017/1371 irányelv 10. cikk

³⁰ 2017/1371 irányelv 11. cikk

³¹ 2017/1371 irányelv 12. cikk

tosítja az uniós költségvetés és pénzügyi érdekek büntetőjogi védelmét, illetve, hogy a magyar szabályozás megfelel-e a PIF irányelv rendelkezéseinek.

3.1. Szabályozási előzmények

Magyarországnak az Európai Közösség pénzügyi érdekei büntetőjogi védelmének feltételeit már az uniós csatlakozás előtt meg kellett teremtenie. A PIF egyezmény és a kiegészítő jegyzőkönyvek ugyanis azon uniós dokumentumok közé tartoztak, amelyeket minden csatlakozás előtt álló tagállamnak kötelező volt átvennie. Ezt az is indokolta, hogy a tagjelölt országok számára több olyan előcsatlakozási pénzalap állt rendelkezésre, amelyeken keresztül a közösségi költségvetést meg lehetett károsítani.³² Bár Magyarország a PIF egyezményt formálisan csak 2009-ben ratifikálta³³, az egyezménynek való megfelelés érdekében a 2002. április 1-jén hatályba lépett 2001. évi CXXI. törvény az 1978. évi Btk. gazdasági bűncselekményeket szabályozó XVII. fejezetébe illesztette az *Európai Közösség pénzügyi érdekeinek megsértése* elnevezésű bűncselekményt.³⁴

A magyar jogalkotó tehát – számos más uniós tagállammal ellentétben – nem a meglévő bűncselekményi tényállások módosításával próbált eleget tenni jogharmonizációs kötelezettségének, hanem új, külön büntetőjogi tényállást alkotott. Az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése tényállásával kapcsolatban ugyanakkor számos kritikát lehetett megfogalmazni. A legnagyobb problémát az jelentette, hogy a jogalkotó egy olyan tényállást alkotott, amely a már meglévő, kiforrott joggyakorlattal rendelkező tényállások (csalás, okirattal kapcsolatos bűncselekmények, jogosulatlan gazdasági előny megszerzése) számára teremtett konkurenciát, anélkül, hogy erre reális indoka lett volna, és ezzel komoly elhatárolási problémákat okozott.³⁵

32 Lásd: MADAI Sándor: *Gondolatok az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértéséről*. Rendészeti Szemle, 2010/2. 97.

33 2009. évi CLIX. törvény az Európai Unióról szóló szerződés K.3. cikke alapján létrejött, az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló Egyezmény és az azt kiegészítő jegyzőkönyvek, valamint az Európai Unióról szóló Szerződés 35. cikkének (2) bekezdése alapján megtett nyilatkozat kihirdetéséről

34 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről (továbbiakban: korábbi Btk.) 314. §

35 Lásd bővebben: HALÁSZ Zsolt: *Az Európai Unió pénzügyi érdekei védelmének jogi eszközei – a közösségi intézmények és a magyar szabályozás összefüggései*. Magyar Közigazgatás, 2006/10. 632–633; LÁRIS Liliána: *Időszerű büntetőjogi kérdések a költségvetést károsító új bűncselekmények kapcsán: dióhéjban az „európai csalásokról”*. Ügyészek Lapja, 2011/5. 29–30; MADAI (2010) 99–102.; MOLNÁR Gábor: *A gazdasági bűncselekmények*. HVG-ORAC, Budapest, 2009. 213.; MISKOLCZI Barna: *Mulasztás? Tűnődés a Btk. 314. §-a (1) bekezdésének b) pontja körül*. Ügyészek Lapja, 2007/1. 33–35.

Mindezek alapján kijelenthető, hogy a magyar jogalkotó szerencsésebben döntött volna, ha az Európai Közösség pénzügyi érdekének védelmét nem egy új bűncselekmény megalkotásával, hanem a már meglévő tényállások (elsősorban a csalás, az adócsalás és a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése) megfelelő módosításával biztosította volna. Ezáltal elkerülhetők lettek volna a tényállással kapcsolatos bizonytalanságok és elhatárolási problémák, valamint erre a cselekményi körre is alkalmazható lett volna a csalás vonatkozásában kialakult bírói gyakorlat, az új tényállás ugyanis számottevő gyakorlattal nem rendelkezett.³⁶

Részben ezekre is vezethető vissza, hogy végül a 2011. évi LXIII. törvény 2012. január 1-jével a 314. §-t hatályon kívül helyezte és a bűncselekményt a korábbi Btk. 310. §-a által szabályozott *költségvetési csalás* tényállása alá vonta. A tényállást a 2013. július 1-jén hatályba lépett Btk.³⁷ is – kisebb módosításokkal – átvette. A hatályos Btk. a XXXIX. fejezetben szabályozza a *költségvetést károsító bűncselekményeket*. E fejezet négy tényállást tartalmaz: a *társadalombiztosítási, szociális vagy más jóléti juttatással visszaélést*³⁸, a *költségvetési csalást*³⁹, a *költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztását*⁴⁰ és a *jövedékkel visszaélés elősegítését*⁴¹.

3.2. A költségvetési csalás

A költségvetési csalás tényállása megalkotásának az elsődleges célja az volt, hogy a költségvetést sértő valamennyi bűncselekményt egy cím alá vonják össze. Ez az alábbi bűncselekményeket érintette:

a) bevételi oldalon az adócsalást, a munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalást, a jövedékkel visszaélést, a csempészetet, az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértését, az áfára elkövetett csalást, valamint a csalás minden olyan esetét, amely a költségvetés sérelmével jár;

b) kiadási oldalon a jogosulatlan gazdasági előny megszerzését, az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértését, valamint a csalás minden olyan esetét, amely a költségvetés sérelmével jár.

36 MADAI (2010) 101–102.

37 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (továbbiakban: Btk.)

38 Btk. 395. §

39 Btk. 396. §

40 Btk. 397. §

41 Btk. 398. §

A 2011. évi LXIII. törvény *miniszteri indokolása* szerint a törvényhozó a tényállás megalkotásánál azt a célt tűzte ki, hogy magát a *költségvetést állítsa a védelem fókuszába* és az annak sérelmét jelentő elkövetési magatartásokat a lehető *legabsztraktabb módon* fogalmazza meg, hogy ily módon kiiktassa a különböző „kiskapukat” és visszaélési lehetőségeket, és ezáltal fokozza a védelem hatékonyságát. Az új szabályozás segített kiküszöbölni az egyes korábbi rokon tényállások között fennálló, szükségtelen különbségeket, egységesítette a szétaggolt bűncselekményi értékhatárokat, és egységes, differenciált, egyes részselekmények esetén a korábbinál szigorúbb szankciórendszert vezetett be. A tényállás továbbá a költségvetést sértő valamennyi magatartás egy tényállás alá vonásával törvényi egységet hozott létre, amivel megszüntette a korábbi elhatárolási és halmazati problémák nagy részét is.

A Btk. 396. §-a által szabályozott bűncselekmény *jogi tárgya* a miniszteri indokolás szerint közvetve a *költségvetések prudens működéséhez fűződő társadalmi érdek*, közvetlenül pedig maguk a *költségvetések*. A 396. § (9) bekezdés a) pontja szerinti értelmező rendelkezés meghatározza a költségvetés fogalmát: e szerint költségvetésen az államháztartás alrendszerének költségvetését – ideértve a társadalombiztosítás pénzügyi alapjainak költségvetését és az elkülönített állami pénzalapokat –, a nemzetközi szervezet által vagy nevében kezelt költségvetést, valamint az Európai Unió által vagy nevében kezelt költségvetést, pénzalapokat kell érteni. Költségvetésből származó pénzeszköz vonatkozásában elkövetett bűncselekmény tekintetében a felsoroltakon kívül költségvetésen a külföldi állam által vagy nevében kezelt költségvetést, pénzalapokat is érteni kell.

Megoszlanak a vélemények a tekintetben, hogy a bűncselekménynek van-e *elkövetési tárgya*. Az viszont megállapítható, hogy a deliktum mind a *befizetési kötelezettségek*, mind pedig a (9) bekezdés a) pontjában felsorolt valamely költségvetésből származó *pénzeszközök* vonatkozásában megvalósítható.⁴² A 2011. évi LXIII. törvény indokolása szerint a befizetési kötelezettségek körébe sorolhatók az adók, a vámok, a vámtartozás megfizetését szolgáló biztosítékok, a nem közösségi adókra és díjakra vonatkozó befizetési kötelezettségek, illetve a költségvetéssel szemben fennálló egyéb egyoldalú (pl. bírságfizetési), továbbá kontraktuális kötelezettségéből származó befizetési kötelezettségek. A kiadási oldal tekintetében a Btk. a lehető legszélesebb értelmű „*pénzeszközök*” kifejezést használja, amely magába foglalja – mások mellett – az intervenciók támogatásokat, az export-visszatérítéseket, és az uniós költségvetésből származó, megosztott kezelésű kifizetéseket is.

42 GULA József: *A költségvetést károsító bűncselekmények*. In: Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévay Miklós – Sántha Ferenc – Váradi Erika: *Magyar büntetőjog. Különös rész*. Wolters Kluwer, Budapest, 2013. 605.

A költségvetésből származó pénzeszközök vonatkozásában nem követelmény, hogy az jogszabályon alapuljon.

A tényállás *három alapesetben* szabályozza a költségvetést károsító cselekményeket: eszerint különbséget tehetünk a *szűkebb értelemben vett költségvetési csalás*⁴³, a *jövedéki termékre elkövetett költségvetési csalás*⁴⁴, valamint a *költségvetésből származó pénzeszközökkel kapcsolatos elszámolási, számadási és tájékoztatási kötelezettség megszegése (adminisztratív költségvetési csalás)*⁴⁵ között.

3.3. A költségvetési csalás első alapesete

A költségvetési csalás első alapesetének *elkövetési magatartásait* a törvény három fordulatban határozza meg. Az első fordulat szerint büntetendő, aki a költségvetésbe történő befizetési kötelezettség vagy költségvetésből származó pénzeszközök vonatkozásában *mást tévedésbe ejt, tévedésben tart, valótlan tartalmú nyilatkozatot tesz, vagy a valós tény elhallgatja*. Ezek az elkövetési magatartások tehát mind a bevételi, mind a kiadási oldal sérelmére elkövethetők.

Az első fordulat első két elkövetési magatartása (tévedésbe ejtés és tévedésben tartás) kifejezetten nem szerepel a PIF irányelvben, e vonatkozásban a csalás értelmezése körében kialakult ítélkezési gyakorlat az irányadó. A *tévedésbe ejtés* mindig aktív magatartás, az elkövető a valótlanyságot valóságként tünteti fel, mely eredményeképp a megtévesztett tudatában hamis tudattartalom alakul ki. A *tévedésben tartás* az elkövető magatartásától függetlenül létező tévedés megerősítése vagy el nem oszlatása. Míg a *tévedés megerősítése* aktív tevékenység, addig a *tévedés el nem oszlatása* passzív magatartás, ami csak akkor minősül bűncselekménynek, ha az elkövetőnek jogi kötelessége a felvilágosítás, adatszolgáltatás. A tévedésbe ejtésnek vagy tartásnak az ügylet lényeges körülményeire kell vonatkoznia.⁴⁶ A *valótlan tartalmú nyilatkozat tétele* fordulat megfelel az PIF irányelv 3. cikk (2) bekezdés a)-d) pontjai első, i) alpontjában szereplő elkövetési magatartásnak („*hamis, helytelen vagy*

43 Btk. 396. § (1)–(5) bekezdés

44 Btk. 396. § (6) bekezdés. A jövedékkel visszaélés külön bekezdésben való elhelyezésének oka az, hogy ez esetben a költségvetés sérelme nem csak megtévesztő magatartással következhet be. Mivel a bűncselekmény ezen fordulatával kapcsolatos uniós szabályokat nem a PIF irányelv, hanem más uniós jogforrások tartalmazzák, részletes ismertetésére jelen tanulmány keretei között nem kerül sor.

45 Btk. 396. § (7) bekezdés

46 MOLNÁR Gábor: *A költségvetést károsító bűncselekmények*. In: Kónya István (szerk.): Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC, Budapest, 2013. 1501.

hiányos nyilatkozatok vagy dokumentumok felhasználása vagy benyújtása”). A valós tény elhallgatása a PIF irányelv 3. cikk (2) bekezdés a)–d) pontjainak ii) alpontjának („információ elhallgatása és ezzel egy konkrét kötelezettség megszegése”) feleltethető meg, amely azonban a hazai büntetőjog logikájával összeegyeztethetetlen szóhasználatot tartalmaz, így indokolt volt az elkövetési magatartás a magyar büntetőjogi dogmatikának megfelelő pontosítása. A valós tény elhallgatása passzív magatartás, ami akkor tényállásszerű, ha a mulasztás a jogszabály vagy a kötelezettséget létesítő aktus által előírt közlési kötelezettség ellenére történik.⁴⁷

A második fordulatot az valósítja meg, aki *a költségvetésbe történő befizetési kötelezettséggel kapcsolatos kedvezményt jogtalanul vesz igénybe*, amely tipikusan adó- és vámkedvezmények igénybevételel követhető el.⁴⁸ Ez a fordulat kizárólag a bevételi oldal vonatkozásában valósítható meg, és a PIF irányelv 3. cikk (2) bekezdés c) pont iii) alpontjának feleltethető meg („jogszerűen szerzett haszon jogellenes felhasználása”). A Btk. által használt jogosulatlan igénybevétel ugyanakkor átfogóbb fogalom, mint az irányelvben szereplő jogellenes – céltól eltérő – felhasználás, hiszen ez magába foglalja a kedvezmény jogosulatlan megszerzését is.⁴⁹

A harmadik fordulat szerint az vonható felelősségre, aki *költségvetésből származó pénzeszközöket a jóváhagyott céltól eltérően használ fel*. A kizárólag a kiadási oldal sérelmére elkövethető fordulat a PIF irányelv 3. cikk (2) bekezdés a)–b) pontok iii) alpontjával egyezik meg („pénzeszközöknek vagy vagyoni eszközöknek az eredetileg megjelölt céltól eltérő célokra történő jogellenes felhasználása”).

A költségvetési csalás első alapesete *materiális deliktum*, megállapításának feltétele, hogy a tényállásszerű elkövetési magatartás egy vagy több költségvetésnek *vagyoni hátrányt* okozzon. A vagyoni hátrány fogalmát tekintve a Btk. 459. § (1) bekezdés 17. pontja irányadó: törvény eltérő rendelkezése hiányában a vagyonban okozott kárt és az elmaradt vagyoni előnyt foglalja magába. Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy a költségvetési csalás nem gazdasági bűncselekmény, ezért a vagyoni hátrány nem kizárólag piaci, gazdasági tevékenység eredményeképpen jöhet létre.⁵⁰ A költségvetés sajátos jellemzőire figyelemmel ezért a 396. § (9) bekezdés b) pontja tovább pontosítja a vagyoni hátrány fogalmát. Az értelmező rendelkezés szerint vagyoni hátrány alatt érteni kell a költségvetésbe történő

47 MOLNÁR (2013) 1501–1502.

48 MOLNÁR (2013) 1502.

49 MISKOLCZI Barna: *A költségvetést károsító bűncselekmények*. In: Polt Péter (szerk.) Új Btk. Kommentár. Nemzeti Közszerológiai és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013. 26–27.

50 MISKOLCZI (2013) 28.

befizetési kötelezettség nem teljesítése miatt bekövetkezett bevételkiesést, valamint a költségvetésből jogosulatlanul igénybe vett vagy céltól eltérően felhasznált pénzeszközt is.

Mivel nem biztos, hogy a pénzeszközök egy költségvetésből származnak, és a befizetési kötelezettségek sem feltétlenül egy költségvetés tekintetében terhelik az elkövetőt, a jogalkotó az „*egy vagy több költségvetés*” fordulattal *törvényi egységet* teremt arra az esetre is, ha a cselekmény egyszerre több költségvetésnek (például a nemzeti és az uniós költségvetésnek) okoz vagyoni hátrányt. A deliktum azonban már egy költségvetésnek okozott vagyoni hátrány esetén is tényállásszerű.⁵¹

A költségvetési csalás ezen alapesetének *alanya* bárki lehet, akit költségvetésbe történő befizetési kötelezettség terhel, és ezzel kapcsolatban tanúsít megtevéseztő magatartást, illetve aki e magatartást költségvetésből származó pénzeszközök vonatkozásában tanúsítja.⁵² Mulasztással a bűncselekményt ugyanakkor csak olyan személy valósíthatja meg, akit nyilatkozattételi kötelezettség terhel. Az alapeset mindhárom fordulata kizárólag *szándékosan*, egyenes vagy eshetőleges szándékkal követhető el. Az elkövető tudatának az elkövetési magatartásokon kívül az eredményt is át kell fognia, amelyet kíván vagy legalábbis közömbös iránta.⁵³

A költségvetési csalás első alapesetének minősítése alapvetően az *okozott vagyoni hátrány mértékéhez* igazodik. A jogalkotó szerint bizonyos értékhatár alatt a cselekmény büntetőjogi üldözéséhez nem fűződik érdek, ezért a Btk. 462. § (3) bekezdése kimondja, hogy nem valósul meg bűncselekmény, illetve vámszabálysértés⁵⁴ valósul meg, ha a költségvetési csalással okozott vagyoni hátrány a 100 000 forintot nem haladja meg.⁵⁵ A bűncselekmény alapesete valósul meg, ha a vagyoni hátrány a 100 000 forintot eléri, de az 500 000 forintot nem haladja meg. Súlyosabban minősül a deliktum, ha az *nagyobb, jelentős, különösen nagy*, illetve *különösen jelentős* vagyoni hátrányt okoz. A büntetési tétel alapesetben 2 évig terjedő szabadságvesztés, minősített esetekben 3 évig, 1-5 évig, 2-8 évig, illetve 5-10 évig terjedő szabadságvesztés. Minősítő körülményként határozza meg továbbá a jogalkotó a *bűnszövetségben* és az *üzletszerűen* történő elkövetést is, amely az okozott vagyoni hátrány összege szerinti költségvetési csalást eggyel súlyosabb felelősségi formába emeli.⁵⁶

51 GULA (2013) 606–607.

52 MOLNÁR (2013) 1502–1503.

53 GULA (2013) 607.

54 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről 209. §

55 MISKOLCZI (2013) 32.

56 GULA (2013) 607.

A költségvetési csalás szankcionálására vonatkozó előírások összhangban vannak a PIF irányelv rendelkezéseivel. Mint láthatjuk, az irányelv 10 000 euró (kb. 3 000 000 forint) alatt lehetővé teszi a nem büntetőjogi szankciók alkalmazását, a magyar jogalkotó viszont a büntethetőségi értékhatárt jóval alacsonyabban, 100 000 Ft-ban vonja meg. Efelett a költségvetési csalás – az irányelv rendelkezéseinek megfelelően – szabadságvesztéssel büntetendő. Az irányelv 100 000 euró (kb. 30 000 000 Ft) felett követeli meg a tagállamoktól, hogy legalább négyéves szabadságvesztést írjanak elő. Ez az összeg a magyar büntetőjogban a jelentős értéknek felel meg, amelyet a jogalkotó egytől öt évig terjedő szabadságvesztéssel rendel büntetni. Látható tehát, hogy a magyar Btk. szankciókra vonatkozó rendelkezései összhangban állnak a PIF irányelv követelményeivel, sőt túl is teljesítik azokat. Erre természetesen hazánkban lehetősége van, hiszen az irányelv – ahogy említettük – kizárólag minimumszabályokat határoz meg, ami megengedi, hogy a tagállamok szigorúbb szabályokat alkalmazzanak.

A költségvetést károsító bűncselekmények elkövetése esetén nyomatékos társadalmi érdek fűződik ahhoz, hogy a költségvetésből jogellenesen kiesett pénzeszközöket minél előbb visszaszerezze, és ezáltal a költségvetés bevételeit biztosítsák.⁵⁷ Ezért a Btk. 396. § (8) bekezdése lehetővé teszi a *büntetés korlátlan enyhítését* abban az esetben, ha az elkövető költségvetési csalással okozott vagyoni hátrányt a vádirat benyújtásáig megtéríti. A korlátlan enyhítésre valamennyi értékhatár esetén lehetőség van, nem alkalmazható azonban, ha a bűncselekmény *bűnszövetségben* vagy *különös visszaesőként*⁵⁸ követte el.

3.4. A költségvetési csalás harmadik alapesete

Fontos társadalmi érdek fűződik ahhoz, hogy a költségvetésből származó támogatások, kifizetések felhasználása transzparens, átlátható módon történjen. A jogalkotó ezért egy *kisegítő jellegű tényállást*⁵⁹ alkotott, amely a költségvetésből már elnyert pénzeszközök felhasználásával, a támogatási szerződésben foglalt feltételek teljesítésével kapcsolatos kötelezettségek megszegését rendeli büntetni.

A költségvetési csalás ezen alapesete kizárólag a *költségvetésből származó pénzeszközök* vonatkozásában követhető el. A tényállás *elkövetési magatartásai* a következők: a költség-

57 MOLNÁR (2013) 1591.

58 A Btk. 396. § (9) bekezdés c) pontja értelmében a különös visszaesés szempontjából a költségvetést károsító bűncselekmények minősülnek hasonló jellegű bűncselekményeknek.

59 A tényállás kisegítő jellegére tekintettel az azonos költségvetésből származó pénzeszköz vonatkozásában a költségvetési csalás első és harmadik alapesete között halmazat nem állapítható meg. MISKOLCZI (2013) 39.

vetésből származó pénzeszközökkel kapcsolatban előírt *elszámolási, számadási, vagy az előírt tájékoztatási kötelezettség elmulasztása vagy hiányos teljesítése*, e kötelezettségek teljesítése során *valótlan tartalmú nyilatkozat tétele*, illetve *valótlan tartalmú, hamis vagy hamisított okirat felhasználása*. Ezen elkövetési magatartások lényegében a PIF irányelv 3. cikk (2) bekezdés a)-d) pontok i)-ii) alpontjainak feleltethetők meg, azzal az alapvető különbséggel, hogy e tényállás – az irányelvvel és a költségvetési csalás első alapesetével szemben – immateriális bűncselekmény, eredményt nem tartalmaz, vagyis megvalósulásához nem szükséges az, hogy a költségvetésben vagyoni hátrány keletkezzen. E tekintetben tehát a Btk. a PIF irányelv elvárásaihoz és a költségvetési csalás egyéb alakzataihoz képest előrehozott védelmet teremt.⁶⁰

A költségvetési csalás ezen alapesetének *alánya* bárki lehet, akit a törvényben meghatározott kötelezettségek valamelyike terhel. E bűncselekmény is csak *szándékos* elkövetés esetén büntetendő, az egyenes és az eshetőleges szándék egyaránt tényállásszerű. Az elkövetőnek tisztában kell lennie az őt terhelő elszámolási, számadási, és tájékoztatási kötelezettséggel, illetve azzal, hogy az általa tett nyilatkozat valótlan, a felhasznált okirat valótlan tartalmú, hamis vagy hamisított.⁶¹

4. Záró gondolatok

Összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy az uniós jogalkotó – élve a Lisszaboni Szerződés által ráruházott büntetőjogi hatáskörökkel – folyamatosan törekszik a pénzügyi érdekek büntetőjogi védelme hatékonyságának növelésére. Ebben nagy szerepet játszik a 2017-ben elfogadott PIF irányelv, amely számos formai és tartalmi változást hozott. A formai változások vonatkozásában elég csak arra utalni, hogy a korábbi egyezményt és jegyzőkönyveket egy irányelv váltotta fel, ami egy sokkal erősebb jogi aktus, hiszen az Uniónak megfelelő jogi eszközei vannak a benne foglalt rendelkezések kikényszerítésére és a mulasztó tagállamok szankcionálására. A tartalmi változások körében kiemelendő az uniós csalás tényállásának részletesebb, differenciáltabb meghatározása, a hűtlen kezelés büntetni rendelése, a szankciórendszer szigorítása és a szabadságvesztés-büntetés felső határának meghatározása, valamint a büntethetőség elévülésére vonatkozó szabályok beiktatása.

60 MISKOLCZI (2013) 37–38; MOLNÁR (2013) 1576.

61 GULA (2013) 611.

Ha a magyar büntetőjogot vizsgáljuk, megállapítható, hogy a magyar jogalkotó – eleget téve az uniós tagságunkból fakadó jogharmonizációs kötelezettségének – megteremtette és megfelelően biztosítja az Európai Unió költségvetésének és pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelmét. Bár a magyar jogalkotó már a korábbi Btk.-ban szereplő „Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése” tényállás beiktatásával is teljes mértékben eleget tett jogharmonizációs kötelezettségének, a jogalkotó nem a legszerencsésebb megoldást választotta, hiszen a tényállást nem harmonizálta kellőképpen a már meglevő, hasonló tényállásokkal, minek következtében több vonatkozásban is indokolatlan különbséget tett a hazai és az uniós költségvetés védelme között. A bűncselekménnyel kapcsolatban számos elhatárolási probléma jelentkezett, valamint tényleges bírói gyakorlata sem igazán alakult ki. A költségvetési csalás tényállása ezen problémák többségét megoldotta. Megszüntette a magyar és az uniós költségvetés védelme között fennálló eltéréseket, az előző tényállás által generált halmazati problémákat, az elkövetési magatartásokat pedig kellően absztraktnan fogalmazta meg ahhoz, hogy a költségvetés sérelmével járó valamennyi magatartást magába foglalja, és egyúttal az irányelv szövegével is összhangban maradjon. Az uniós csalás tényállása tehát teljes egészében átültetésre került, a költségvetési csalás elkövetési magatartásai – a magyar büntetőjogi dogmatikával való összeegyeztethetőséghez szükségszerű kisebb módosításokkal – megfeleltethetők a PIF irányelvben szereplő magatartásoknak. Az elkövetési magatartásokat és a szankciókat tekintve pedig a magyar büntetőjog az uniós követelményekhez képest szigorúbban szankcionálja az Európai Unió pénzügyi érdekeinek megsértését.

BEJCZI ALEXA¹

JAVASLAT A VESZTEGETÉS HATÓSÁGI ELJÁRÁSBAN BÜNTETTÉNEK ÚJRASZABÁLYOZÁSÁRA

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Btk.) XV. fejezete 2002. április 1. napjától két új bűncselekménnyel bővült a régi Btk. módosításáról szóló 2001. évi CXXI. törvény alapján. A módosítás alapja az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezmény 23. Cikke volt. Az egyezmény aláírásával a részes államok kötelezettséget vállaltak az igazságszolgáltatás akadályozásának bűncselekménnyé nyilvánítására.

Az Egyezmény 23. Cikkének a) pontja szerint „[m]inden Részes Állam olyan jogalkotási és egyéb intézkedéseket fogad el, amelyek szükségesek lehetnek ahhoz, hogy szándékos elkövetés esetén bűncselekménnyé nyilváníthassák a jelen Egyezményben meghatározott bűncselekménnyel kapcsolatban folyó eljárásban fizikai erő, fenyegetés vagy megfélemlítés alkalmazása, jogtalan előny ígérete vagy adása hamis tanúzásra felhívás, vagy a tanúvallozás, illetve bizonyítékok szolgáltatásának megakadályozása érdekében.”

Az Egyezményben foglaltaknak történő megfelelés érdekében a jogalkotó két tényállással egészítette ki a régi Btk.-t a 242/A. §-ban meghatározott hatósági eljárás akadályozása és a 255. §-ban meghatározott vesztegetés bírósági vagy más hatósági eljárásban bűncselekményének bevezetésével.² A hivatkozott tényállások a régi Btk.-nak az államigazgatás, az

1 Bejczy Alexa PhD, kirendelt ügyész, Fővárosi Főügyészség

2 Régi Btk. 242/A. § (1) Aki más erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy bírósági vagy egyéb hatósági eljárásban a törvényes jogait ne gyakorolja, vagy a kötelezettségeit ne teljesítse, a hatósági eljárás akadályozását követi el.

(2) bekezdése szerint, ha a hatósági eljárás akadályozását büntetőügyben követik el, a büntetés bűntett miatt öt évig, ha pedig olyan büntetőügyben követik el, amely életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető bűncselekmény miatt folyik, két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés.

(3) bekezdése szerint, ha a hatósági eljárás akadályozását polgári ügyben, fegyelmi, szabálysértési, választottbírói, avagy egyéb hatósági ügyben követik el, a büntetés három évig, ha pedig az ügy tárgya különösen nagy vagyoni érték vagy különösen jelentős egyéb érdek, öt évig terjedő szabadságvesztés.

255. § (1) Aki azért, hogy más a bírósági vagy más hatósági eljárásban a törvényes jogait ne gyakorolja, vagy a kötelezettségeit ne teljesítse, neki vagy reá tekintettel másnak jogtalan előnyt ad, bűntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki azért, hogy a bírósági vagy más hatósági eljárásban a törvényes jogait ne gyakorolja, vagy a kötelezettségeit ne teljesítse, jogtalan előnyt fogad el.

igazságszolgáltatás és a közélet tisztasága ellen bűncselekményekről szóló XV. fejezetében, de más-más cím alatt kerültek deklarálásra. A hatósági eljárás akadályozásának büntette az igazságszolgáltatás elleni bűncselekményekről szóló VI. cím alatt, míg a vesztegetés bírósági vagy más hatósági eljárásban büntette a közélet tisztasága elleni bűncselekményekről szóló VII. cím alatt. Ezt a jogalkotó a törvény miniszteri indokolásában azzal indokolta, hogy a jogtalan előny ígéretével, vagy átadásával történő elkövetés szorosabb kapcsolatban van a korrupciós jellegű, közélet tisztasága elleni bűncselekményekkel.

A 2013. július 1-jén hatályba lépett Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényben (a továbbiakban: Btk.) a két bűncselekmény még távolabb került egymástól, már egy fejezetbe sem kerültek. A hatósági eljárás akadályozásának büntettét a Btk. igazságszolgáltatás elleni bűncselekményekről szóló XXVI. fejezete tartalmazza kényszerítés hatósági eljárásban megnevezéssel, míg a vesztegetés bírósági vagy hatósági eljárásban büntette a korrupciós bűncselekményekről szóló XXVII. fejezetben kapott helyet.

A Btk. 278. §-ának (1) bekezdése szerint, aki mást erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy hatósági eljárásban a törvényes jogait ne gyakorolja, vagy a kötelezettségeit ne teljesítse, a kényszerítés hatósági eljárásban bűncselekményt követi el. Ugyanezen szakasz (2) bekezdése szerint, aki a bűncselekményt büntetőügyben követi el, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Ha a bűncselekményt olyan büntetőügyben követik el, amely életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető bűncselekmény miatt folyik, a büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés. Ugyanezen szakasz (3) bekezdése szerint, aki a bűncselekményt polgári ügyben követi el, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Ha a polgári ügy tárgya különösen nagy vagyoni érték vagy különösen jelentős egyéb érdek, a büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés. Ugyanezen szakasz (4) bekezdése szerint, ha a bűncselekményt szabálysértési vagy egyéb hatóság, illetve a fegyelmi jogkör gyakorlója előtt folyamatban lévő ügyben követik el, a büntetés vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztés.

A Btk. a vesztegetés bírósági vagy hatósági eljárásban megnevezésű bűncselekményt a 295. §-ban szabályozza, melynek (1) bekezdése szerint, aki azért, hogy más a bírósági, választottbírósági vagy hatósági eljárásban törvényes jogait ne gyakorolja, vagy kötelezettségeit ne teljesítse, neki vagy rá tekintettel másnak jogtalan előnyt ad vagy ígér, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A (2) bekezdés szerint az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki az ott meghatározott bűncselekményt törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződéssel vagy az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsa kötelező határozatával létrehozott nemzetközi büntető bíróság, illetve az Európai Unió Bírósága előtt folyamatban lévő eljárás során vagy azzal kapcsolatban követi el. A (3) bekezdés

szerint a büntetés korlátlanul enyhíthető – különös méltánylást érdemlő esetben mellőzhető – az (1) és (2) bekezdésben meghatározott bűncselekmény elkövetőjével szemben, ha a bűncselekményt, mielőtt az a hatóság tudomására jutott volna, a hatóságnak bejelenti, és az elkövetés körülményeit feltárja.

A törvény külön tényállásban határozza meg a vesztegetés elfogadása bírósági vagy hatósági eljárásban büntetettét. A Btk. 296. § (1) bekezdése szerint, aki azért, hogy a bírósági, választottbírói vagy hatósági eljárásban törvényes jogait ne gyakorolja, vagy kötelezettségeit ne teljesítse, jogtalan előnyt kér, a jogtalan előnyt vagy ennek ígéretét elfogadja, illetve a rá tekintettel harmadik személynek adott vagy ígért jogtalan előny kérőjével vagy elfogadójával egyetért, büntetett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Ugyanezen szakasz (2) bekezdése szerint az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki az ott meghatározott bűncselekményt törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződéssel vagy az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsa kötelező határozatával létrehozott nemzetközi büntető bíróság, illetve az Európai Unió Bírósága előtt folyamatban lévő eljárás során vagy azzal kapcsolatban követi el. Ugyanezen szakasz (3) bekezdése szerint a büntetés korlátlanul enyhíthető – különös méltánylást érdemlő esetben mellőzhető – az (1) és (2) bekezdésben meghatározott bűncselekmény elkövetőjével szemben, ha a bűncselekményt, mielőtt az a hatóság tudomására jutott volna, a hatóságnak bejelenti, a kapott jogtalan vagyoni előnyt vagy annak ellenértékét a hatóságnak átadja, és az elkövetés körülményeit feltárja.

Mi az oka annak, hogy a kényszerítés hatósági eljárásban és a vesztegetés bírósági vagy hatósági eljárásban, illetőleg a vesztegetés elfogadása bírósági vagy hatósági eljárásban bűncselekmények a Btk. külön fejezeteiben nyertek szabályozást? Ez vagy egy jogszabály szerkesztési hiba lehetőségét veti fel, vagy egy tudatos döntés, melynek alapja, hogy a hamis tanúzásra való felhívás, illetőleg felbujtás erőszakkal vagy fenyegetéssel történő elkövetése és a jogtalan előny ígéretével vagy adásával történő elkövetése más jogi tárgyat sért vagy veszélyeztet elsődlegesen.

A Btk. Különös Részének a felépítése ugyanis csak az egyes bűncselekmények jogi tárgya alapján történhet meg. Azonos Cím alatt szabályozhatók azok a bűncselekmények, amelyek jogi tárgya azonos, de eltérő a támadás iránya, módja vagy mértéke. A rokon tárgyakat védő törvényi tényállások viszont egységes fejezetben helyezhetők el.³ A jogalkotó a Btk. Különös Része rendszerét alapvetően a jogi tárgyak szerint alakítja ki.⁴

3 FÖLDVÁRI József: *Az igazságszolgáltatás elleni büntettek*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965. 59.

4 HORVÁTH Tibor – KERESZTY Béla – MARÁZ Vilmosné – NAGY Ferenc – Vida Mihály: *A magyar büntetőjog különös része*. Korona, Budapest, 1999. 14.

A bűncselekmény jogi tárgya

A jogtudomány a XIX. században arra a kérdésre kereste a választ, hogy mi az, amit a törvényi tényállások védenek: mi a büntetőjogi jogvédelem tárgya. Jhering német jogtudós a jogvédele érdekeket tekintette jogtárgynak. Az újkantiánus értékfilozófia az érdek fogalmát az „érték” fogalmával cserélte fel, a jogtárgy tehát a jogi védelemre szoruló érték. A XX. század közepén, éppen Magyarországon terjedt el az a nézet, hogy a jogvédelem tárgya társadalmi viszony.⁵

A jogi tárgy fogalma a büntetőjogi dogmatika kezdetei óta foglalkoztatja a jogirodalom képviselőit. Az univerzalista felfogás szerint csak a közösségnek vannak jogai, a köz az egyes személyek javait csak annyiban védelmezi, amennyiben a közös érdek így kívánja. Ezzel ellentétben a tiszta individualizmus szerint csak az egyesek javai léteznek (az államis csupán az egyes emberek érdekeiért létesült szervezet), ezért például az egyes személyek élete nem a közösség érdekében nyer védelmet, hanem az adott személyért, akinek vele-született joga van az élethez.

A második világháború előtti klasszikus magyar büntetőjogi irodalom képviselői döntően individualisták voltak, azonban nem a fent említett tiszta formában. Szinte mindegyik meghatározásban megjelenik ugyanis a közösség, az állam érdeke is védendő értéknek. A klasszikus magyar büntetőjog időszakának szerzői a jogi tárgy fogalmának megragadására tett kísérleteikben, nagyban támaszkodtak von Liszt felfogására, mely szerint: „A jog által védett érdekeket nevezzük jogi tárgynak. [...] Minden jogi tárgy életérdek, az egyén és a közösség érdeke. Ezeket az érdekeket nem a jogrend hozza létre, hanem az élet, de a jogi védelem emeli őket jogi tárggyá.”

A második világháború utáni jogtárgy-megközelítések fokozatosan szakítottak a korábbi eszmei irányzattal. Egyre inkább előtérbe került a közösség, a társadalom és az állami érdek, és megjelenik a fogalmakban a társadalmi viszony mint ezen érdekek hordozója. Az ekkori magyar szakirodalomban olvasható meghatározások a bűncselekmény tárgyat abban a társadalmi érdekekben jelölik meg, amely ellen a bűncselekmény irányul, és amelyet a büntetőjog védelemben részesít.⁶

Nyikiforov szerint a bűncselekmény tárgya az a társadalmi érdek, amely ellen a bűncselekmény irányul, és amelyet a büntetőjog védelemben részesít.⁷ Földvári József véleménye

5 BELOVICS Ervin – BÉKÉS Imre – BUSCH Béla – DOMOKOS Andrea – GELLÉR Balázs – MARGITÁN Éva – MOLNÁR Gábor – SINKU Pál: *Büntetőjog Általános Rész*, HVG-ORAC, 2009. 126.

6 BALOGH Ágnes – TÓTH Mihály: *Magyar Büntetőjog Általános rész*. Osiris, Budapest, 2015. 97–98.

7 NYIKIFOROV, B. SZ.: *Objekt presztuplenija*. Moszkva, 1960. 4., idézi: Földvári József: Az igazságszolgáltatás elleni bűntettek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965. 59.

szerint e meghatározás helyesen utal arra a kettős nézőpontra, amelyből a bűncselekmény tárgyának a fogalma meghatározható. Az elkövető szemszögéből nézve ugyanis a büntett tárgya az a társadalmi érdek, amely ellen magatartása irányul. Más oldalról nézve viszont az a társadalmi érdek tekinthető a büntett tárgyának, amelyet a törvényalkotó a törvényi tényállással védeni kívánt. Földvári e két nézőpont egyesítése mellett érvel, azzal, hogy a törvényhozó szerepét jelentősebbnek tartja, mint az elkövető célját. Ez utóbbinak ugyanis csak abban az esetben lehet szerepe, ha a törvényhozó ezt számára biztosította. Tehát ha úgy alkotta meg a törvényi tényállást, hogy megvalósulása feltételez valamiféle elkövetői célzatot. A célzatot nem tartalmazó törvényi tényállások vonatkozásában a tárgy meghatározásánál elegendő a törvényhozó akaratára utalni.⁸

A napjainkban elfogadott meghatározás szerint a bűncselekmény tárgya a törvényhozó által védett azon társadalmi viszony, amelyet az elkövető magatartása sért vagy veszélyeztet.⁹

A korrupciós bűncselekmények védett jogi tárgya

A korrupciós bűncselekmények tárgya a közélet tisztasága. A közélet tisztasága az állami, társadalmi szervek, a hivatalos és más fontos, közfeladatot ellátó személyek törvényes, elfogulatlan és befolyástól mentes működését jelenti. A korrupciós bűncselekményekre jellemző, hogy megingatják az előbb említett szervezetek és személyek szabályszerű működésébe vetett bizalmat, ugyanis a korrupció eredményeként megjelenő döntések is szabályszerű ügyintézés „képében” jelennek meg.¹⁰

A korrupcióra nincsen általánosan elfogadott definíció. Korruptnak tekintik a cselekedetet, ha a közhatalom vagy autoritás illegitim, privát előny céljára kerül felhasználásra.¹¹ A korrupció olyan magatartás, amely a közösségi szabályoktól azért tér el, hogy a privátérdek anyagi vagy státuszelőnnyel járjon, illetve, amely a magánérdek érvényesítése során sérti a fennálló normákat.¹² Amennyiben megpróbáljuk ezeket közös nevezőre hozni, akkor a

⁸ FÖLDVÁRI (1965) 59–60.

⁹ BALOGH – TÓTH (2015) 98.

¹⁰ BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: *Büntetőjog II. Különös Rész*. HVG-ORAC, 2015. 471.

¹¹ NAS, Tevfik F. – PRICE, Albert C. – WEBER, Charles T.: *A policy-oriented theory of corruption*. American Political Science Review Vol. 80.No.1 March 1986. 108. – idézi: Kőhalmi László: A korrupció, <http://real.mtak.hu/29753/1/K%C5%91halmi%20L%C3%A1szl%C3%B3-A%20korrupci%C3%B3-2015---.pdf>

¹² NYE, Joseph S.: *Corruption and political development: A cost-benefit analysis*. American Political Science Review Vol. 61.No.2 June 1967. 418. – idézi: Kőhalmi László: A korrupció, <http://real.mtak.hu/29753/1/>

korruptiót a következőképp definiálhatjuk: a korruptió egy a normától (az előírttól) eltérő viselkedésforma, amely a politikában, a gazdaságban vagy a társadalomban betöltött pozícióval egy másik személy vagy intézmény javára történő visszaélésben nyilvánul meg.¹³

Az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények védett jogi tárgya

Az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények tárgya az igazságszolgáltatás zavartalan működése, az ember becsülete, szabadságjogai.¹⁴ Földvári véleménye szerint az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények csoportjába elsősorban azok a büntettek sorolandók, amelyek az igazságos ítélet meghozatalát veszélyeztetik, vagyis azok a cselekmények, amelyek igazságtalan ítélet hozatalát eredményezhetik. Igazságtalan az az ítélet, amelyben ártatlan személyt nyilvánítanak bűnössé, vagy amelyben bűnös személyt felmentenek (büntető ügyben). Igazságtalan az az ítélet, amelyben alaptalanul helyt adnak valamilyen polgári jogi, családjog keresetnek, vagy amelyben a jogilag megalapozottat elutasítják. A felhozott példák a szélsőséges esetek. Köztük nagyon sok átmenti jellegű eset minősíthető még igazságtalannak. Így például igazságtalan az a büntetőjogi ítélet is, amelyben a helyesen bűnössé nyilvánított személy büntetését túlzottan szigorúan vagy túlzottan enyhén állapítják meg. Ugyanígy igazságtalan az a polgári jogi ítélet, amely a kereset elutasításának vagy elfogadásának mértékét állapítja meg helytelenül. Igazságos tehát az az ítélet, amelynek alapjául szolgáló tényállást a valóságnak megfelelően állapították meg.¹⁵

A vesztegetés bírósági vagy hatósági eljárásban, illetve a vesztegetés elfogadása bírósági vagy hatósági eljárásban büntettének jogi tárgya

Álláspontom szerint a vesztegetés bírósági vagy hatósági eljárásban, illetve a vesztegetés elfogadása bírósági vagy hatósági eljárásban büntettének elsődleges jogi tárgya nem a közélet tisztasága, hanem az igazságszolgáltatás zavartalan működése.

Egyrészt azért, mert az állami szervek elfogulatlan és befolyástól mentes működését ezen bűncselekmények nem veszélyeztetik, ellenben az igazságos döntés meghozatalát igen,

K%C5%91halmi%20L%C3%A1szl%C3%B3-A%20korrupt%C3%B3-2015---.pdf

13 RABL, Tanja: *Der korrupte Akteur*. Aus Politik und Zeitgeschichte 3-4/2009., 12. Januar 2009. 26. – idézi: Köhalmi László: A korruptió, <http://real.mtak.hu/29753/1/K%C5%91halmi%20L%C3%A1szl%C3%B3-A%20korrupt%C3%B3-2015---.pdf>

14 BELOVICS – MOLNÁR – SINKU (2015) 416.

15 FÖLDVÁRI (1965) 63.

amely a bűncselekmény elkövetőjének célja. A vesztegetés bírósági vagy hatósági eljárásban büntette célzatos bűncselekmény, az aktív vesztegető azért tanúsítja, hogy valaki más a bírósági, választottbírósági vagy hatósági eljárásban törvényes jogait ne gyakorolja, vagy kötelezettségeit ne teljesítse, a vesztegetés elfogadása bírósági vagy hatósági eljárásban büntettné elkövetője, a passzív vesztegető pedig azért tanúsítja, hogy a bírósági, választottbírósági vagy hatósági eljárásban törvényes jogait ne gyakorolja, vagy kötelezettségeit ne teljesítse. A bírósági, választottbírósági és más hatósági eljárásokban részt vevők jogainak gyakorlása és kötelezettségeinek teljesítése a hatóság által hozandó döntés alapjául szolgáló tényállás valósághű megállapítását szolgálják. Ezen jogok gyakorlásának és kötelezettségek teljesítésének előny ígéretével vagy adásával, illetőleg előny kérésével vagy elfogadásával történő befolyásolása nem a döntéshozó szerv elfogulatlan és befolyástól mentes működését veszélyezteti, hanem az anyagi igazság megállapítását és ezzel az igazságos döntés meghozatalát.

A feltételezett kodifikációs hiba hatása a jogalkalmazásra

A kényszerítés hatósági eljárásban (hatósági eljárás akadályozása) és a hamis tanúzás vagy hamis tanúzásra felhívás bűncselekmények találkozása esetén a bírói gyakorlat régóta egységes, a halmazat csak látszólagos, a specialitás szabálya alapján a többletmagatartás tanúsítása okán csak a kényszerítés hatósági eljárásban büntette kerül megállapításra.¹⁶

A közélet tisztasága elleni bűncselekményként szabályozott vesztegetés bírósági vagy hatósági eljárásban büntette és a vele heterogén alaki halmazatban álló igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények, úgymint a hamis tanúzásra felhívás és a felbujtóként elkövetett hamis tanúzás bűncselekménye valódi vagy látszólagos halmazati megítélése azonban nem egységes az ítélkezési gyakorlatban.

A Borsod-Abaúj Zemplén Megyei Bíróság 12. B. 344/2008/27. számú ítéletével és a Debreceni Ítélőtábla mint másodfokú bíróság Bf. II. 305/2009/6. számú végzésével valódi halmazatot állapított meg. Az I. fokú ítélet nem tartalmaz részletes indokolást a halmazati kérdések vonatkozásában, csupán megállapítja, hogy az aktív vesztegető terhelt azzal a magatartásával, hogy a terheltársait eredményesen rábírta hamis tanúvallomás tételére, kimerítette (felbujtóként) a hamis tanúzás vétségét is. A II. fokú végzés mutat rá arra, hogy a védett jogtárgyak különbözősége okán a bűncselekmények valóságos anyagi halmazatban megállapíthatók.

¹⁶ Vö. EBH2006. 1389.

A Békés Megyei Bíróság 13. B. 147/2010/45. számú ítélete szerint az I. rendű vádlott az előzetes letartóztatásban lévő gyanúsítottak hozzátartozóitól anyagi ellenszolgáltatást kért és kapott azért, hogy a rablás miatt folyó eljárásban a gyanúsítottakra tett terhelő vallomását visszavonja, melyet meg is tett. A bíróság a hamis tanúzás kérdésében nem foglalt állást, mert a vádirati tényállás nem tartalmazott arra vonatkozó tényállítást, hogy a vádlott rendőrség előtt tett tanúvallomásai közül melyik a valótlan, ugyanakkor a hamis tanúzás kérdését okszerűen felmerülőnek tartotta.

A Szabolcs-Szatmár Beregi Megyei Bíróság 1. B. 673/2009/39. számú ítélete és a Debreceni Ítéltábla mint másodfokú bíróság Bf. II. 73/2011/5. számú végzése magától értetődőnek tekinti a halmazati értékelést, ezért a vesztegetés büntette mellett a hamis szakvélemény adásában megnyilvánuló hamis tanúzás büntettének megállapítását e szempontból nem indokolta.

A Kecskeméti Törvényszék 8. B. 252/2011/108. számú ítélete a halmazati értékelés tekintetében érdemi indokolást szintén nem tartalmaz. A Fővárosi Törvényszék 43 (III.) B. 1126/2012/44. számú ítélete pedig a passzív vesztegető esetében állapít meg halmazatot, rövidített indokolása miatt azonban ugyancsak nem tér ki a halmazati kérdésekre.

A Miskolci Törvényszék 5. Fk. 1418/2012/33. számú ítéletében a vesztegetés büntettével halmazatban igazságszolgáltatás elleni bűncselekményeket állapított meg. Az ügy tényállása szerint az I. rendű vádlott bántalmazta a II. rendű vádlottat, aki 8 napon túl gyógyuló sérülést szenvedett és emiatt rendőri intézkedést kezdeményezett. A gyanúsítottként kihallgatott I. rendű vádlott felkereste a II. rendű vádlottat a lakásán a tanúkenti kihallgatása előtt és rávette: olyan tartalmú vallomást tegyen, hogy sérülései elesése során keletkeztek és erről egy nyilatkozatot is aláíratott vele. A hamis tanúvallomás megtétele és a nyilatkozat megírása érdekében az I. rendű vádlott megfenyegette a II. rendű vádlottat, de ezen túlmenően 100 000 Ft-ot is ígért neki. A II. rendű vádlott a fenyegetés és az ígért 100 000 Ft hatására a valótlan nyilatkozatot aláírta, és tanúkihallgatása során hamis vallomást tett, mely szerint sérüléseit ittas állapotban, elesés következtében szerezte. Az I. rendű vádlott az ígért 100 000 Ft-ot nem adta át a II. rendű vádlottnak, helyette 15 000 Ft értékben tűzifát szállított neki. A bíróság a cselekmény minősítése során rendkívül érdekes megoldást alkalmazott, az I. rendű vádlottat bűnösnek mondta ki (aktív) vesztegetés büntettében és hatósági eljárás akadályozása büntettében, míg a II. rendű vádlottat (passzív) vesztegetés és hamis tanúzás büntettében.

A fenti ítéletekkel szemben a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság 9. B. 910/2008/11. számú, I. fokú ítéletével nem állapított meg halmazatot, és a vádlottakat kizárólag társtettesként elkövetett vesztegetés büntettének kísérletében mondta ki bűnösnek. Az ítéletet a Debreceni Ítéltábla mint másodfokú bíróság Bf. III. 440/2009/7. számú, II. fokú ítéletében megváltoztatta és felmentette a vádlottakat, akik a megállapított tényállás szerint 500 000 Ft-ot ígértek a tanúnak azért, hogy a bíróság előtt I. és II. rendű vádlottra tett terhelő vallomását vonja vissza, de erre a tanú nem volt hajlandó. A bíróság döntését azzal indokolta, hogy a vádlottak cselekménye, „a jogtalan előny ígérete csupán előkészület, s ezen előkészületi cselekmény külső megjelenését tekintve nem ütközik a büntetőjogba, hiszen a hamis tanúzásra felhívás büntettének, illetve a hatósági eljárás akadályozása büntettének megállapíthatósága törvényi tényállási elem hiánya okából szóba sem kerülhet”.

A Fővárosi Törvényszék 23. B. 534/2011/13. számú ítéletével és a Fővárosi Ítéltábla mint másodfokú bíróság Bf. 118/2012/6. számú végzésével azt állapította meg, hogy a vesztegetés büntette és a hamis tanúzás büntette halmazata látszólagos. A tényállás szerint a vádlott és társa egy szőnyeg megvétele kapcsán kereste fel a sértettet, aki távozásukat követően észlelte, hogy a lakásból eltűnt 2000 svájci frank, ezért lopás miatt feljelentést tett. A vádlott 300 000 Ft-ot ígért, majd 50 000 Ft-ot és 400 Eurót adott át a sértettnek azért, hogy nevét tisztára mossa és feljelentését visszavonja, aki ennek eleget is tett és a rendőrségnek bejelentette, hogy a pénz meglett, nem kíván a feljelentéssel tovább foglalkozni. A bíróság a vádlottat (aktív) vesztegetés büntette miatt marasztalta el, míg a sértett ellen a Btk. 255/A. §-ának (1) bekezdésében meghatározott büntethetőséget megszüntető ok miatt eljárás nem indult. Az I. fokú bíróság rámutatott, hogy a bűncselekmény jogi tárgya az igazságszolgáltatás szabályos, és a jogellenes befolyásoktól mentes működése, ezen belül az az érdek, hogy az eljárás valamennyi szereplője jogellenes befolyástól mentesen, szabad akaratából tehesse meg nyilatkozatait, élhessen jogaival, illetve teljesítse kötelezettségeit. A II. fokú bíróság az ítélet indokolását annyiban egészítette ki, hogy a vádlott lényegében arra hívta fel a sértettet, hogy hamisan tegye meg a további vallomását, mely hamis tanúzás megállapítására is alkalmas lehet. E bűncselekmény megállapítását azonban a látszólagos halmazatra tekintettel mellőzte, azzal, hogy a speciálisabb és súlyosabb büntetési tétellel fenyegetett közélet tisztasága elleni bűncselekményt kell megállapítani a vádlott terhére. A II. fokú ítélet ugyan hivatkozik a Kommentár ilyen értelmű megállapítására, ugyanakkor a régi Btk.-hoz fűzött kommentár jelen állapotában sem a hamis tanúzásra felhívás (37. pótlás), sem a vesztegetés (42. pótlás) vonatkozásában ilyen megállapítást nem tartalmaz.

A Szolnoki Törvényszék 3. B. 109/2013/14. számú ítéletével és a Szegedi Ítéltábla mint másodfokú bíróság Bf. I. 589/2014/6. számú végzésével a vádlottakat hatósági eljárás aka-

dályozása és vesztegetés büntettében mondta ki bűnösnek azon magatartásuk miatt, hogy két tanú vallomásának visszavonását akarták elérni oly módon, hogy a tanúkat fenyegették, illetve az egyik tanúnak a fenyegetés mellett anyagi előnyt is ígértek, de a tanúk nem voltak hajlandók vallomásuk megváltoztatására. A bíróság a hamis tanúzásra felhívás kíséretével nem foglalkozott.

A Fővárosi Törvényszék 28. B. 846/2011/97. számú ítéletével a vádlottat bűnösnek mondta ki 2 rendbeli vesztegetés büntettében, 2 rendbeli felbujtóként elkövetett hamis tanúzás büntettében és 1 rendbeli hamis tanúzásra felhívás büntettében. A megállapított tényállás szerint az I. rendű vádlott kiskorúakkal anyagi ellenszolgáltatás fejében szexuális kapcsolatot létesített. Partnereit, a II. és a III. rendű vádlottakat eredményesen, míg egy harmadik személyt eredménytelenül hívta fel vallomásuk megváltoztatására. az I. rendű vádlott a II. rendű vádlottnak és a harmadik személynek jogtalan előnyt, anyagi ellenszolgáltatást is ígért vallomásuk megváltoztatásáért. A Fővárosi Ítéltábla mint másodfokú bíróság 2. Bf. 465/2013/10. számú végzésével az I. rendű vádlott elítélését a felbujtóként elkövetett hamis tanúzás büntettében és a hamis tanúzásra felhívás büntettében mellőzte, figyelemmel a párhuzamosan megvalósuló 3 rendbeli kiskorú veszélyeztetésére. A másodfokú ítélet a vesztegetés bírósági vagy más hatósági eljárásban büntettére mind az ítélet rendelkező részében, mind az indokolásban igazságszolgáltatás elleni bűncselekményként tekint.

De lege ferenda

Véleményem szerint a vesztegetés bírósági vagy hatósági eljárásban és a hamis tanúzás vagy hamis tanúzásra felhívás bűncselekmények találkozása esetén irányadó joggyakorlat egységesítéséhez törvénymódosítás szükséges. A fentebb kifejtettek okán a vesztegetés bírósági vagy hatósági eljárásban büntette, valamint a vesztegetés elfogadása bírósági vagy hatósági eljárásban büntette megnevezésű bűncselekmények jogi tárgya az igazságszolgáltatás zavartalan működése. Ebből következően a Btk.-nak az igazságszolgáltatás elleni bűncselekményekről szóló fejezetében kellene szerepelniük.

Megítélésem szerint a halmazati kérdések megoldásához a kényszerítés hatósági eljárásban büntettének és a jelenlegi vesztegetés (elfogadása) bírósági vagy hatósági eljárásban büntettének elkövetési magatartását egy tényállásba kellene foglalni. A gyakorlatban ugyanis ezen elkövetési magatartások keveredése jellemző az eljárási jogokkal és kötelezettségekkel rendelkező személy befolyásolása végett. Amennyiben a befolyásolni kívánt személy kérésre nem teszi meg, amit az elkövető kíván, sok esetben jogtalan előny ígéretével vagy átadásával, illetőleg erőszakkal vagy fenyegetéssel ad nyomatékot kérésének az

elkövető, akinek célja mindvégig ugyanaz marad, mely cél elérése érdekében különböző elkövetési magatartásokat valósít meg. Mindezek okán indokoltnak tartom a passzív alany befolyásolására irányuló különböző elkövetési magatartások egy tényállásban történő szabályozását az alábbiak szerint:

Befolyásolás hatósági eljárásban

278. § (1) Aki

a) azért, hogy más a hatósági eljárásban törvényes jogait ne gyakorolja, vagy kötelezettségeit ne teljesítse, neki vagy rá tekintettel másnak jogtalan előnyt ad vagy ígér,

b) azért, hogy a hatósági eljárásban törvényes jogait ne gyakorolja, vagy kötelezettségeit ne teljesítse, jogtalan előnyt kér, a jogtalan előnyt vagy ennek ígéretét elfogadja, illetve a rá tekintettel harmadik személynek adott vagy ígért jogtalan előny kérőjével vagy elfogadójával egyetért,

c) mást erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy hatósági eljárásban a törvényes jogait ne gyakorolja, vagy a kötelezettségeit ne teljesítse, a befolyásolás hatósági eljárásban bűncselekményt követi el.

(2) Aki a bűncselekményt büntetőügyben követi el, büntett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Ha a bűncselekményt olyan büntetőügyben követik el, amely életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető bűncselekmény miatt folyik, a büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés.

(3) Aki a bűncselekményt polgári ügyben követi el, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Ha a polgári ügy elbírálása törvényszéki hatáskörbe tartozik, a büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés.

(4) Ha a bűncselekményt szabálysértési vagy egyéb hatóság, illetve a fegyelmi jogkör gyakorlója előtt folyamatban lévő ügyben követik el, a büntetés vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztés.

(5) Az (1)-(4) bekezdés szerint büntetendő, aki a bűncselekményt abból a célból követi el, hogy a feljelentésre jogosult ne tegyen feljelentést, a fegyelmi eljárás kezdeményezésére jogosult ne kezdeményezzen fegyelmi eljárást és a keresetindításra jogosult ne indítson keresetet.

(6) Az (1)-(3) bekezdés szerint büntetendő, aki az ott meghatározott bűncselekményt törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződéssel vagy az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsa kötelező határozatával létrehozott nemzetközi büntető bíróság, illetve az Európai Unió Bírósága előtt folyamatban lévő eljárás során vagy azzal kapcsolatban követi el.

(7) A büntetés korlátlanul enyhíthető – különös méltánylást érdemlő esetben mellőzhető – az (1) bekezdés a) és b) pontjában meghatározott bűncselekmény elkövetőjével szemben, ha a bűncselekményt, mielőtt az a hatóság tudomására jutott volna, a hatóságnak bejelenti, és az elkövetés körülményeit feltárja, továbbá a b) pontban meghatározott bűncselekmény elkövetője a kapott jogtalan vagyoni előnyt vagy annak ellenértékét a hatóságnak átadja.

CSAPUCHA BERNADETT¹

AZ ÖNGYILKOSSÁG, AVAGY A DEVIÁNS VISELKEDÉSEK EGYIK FORMÁJÁNAK BÜNTETŐJOGI ASPEKTUSAI 1.

Bevezető gondolatok

A tradicionális jogágak közül a büntetőjog foglalkozik a legtöbbet a halál problematikájával. Vitathatatlan, hogy az államoknak a modern jogrendszerekben életvédelmi kötelezettségük van, mely alapvető tárgya a büntető tudományoknak. A nyugati civilizációkban az élet a legfőbb érték. Az, hogy alkotmányi szinten tárgyalják, s próbálják garantálni ezt a jogot, jól mutatja, hogy mennyi problémát rejt magában, mely a hatékony szabályozás szükségszerűségét is életre hívja. Noha az öngyilkosság a felvilágosodás kora óta büntetlen, napjainkban még mindig aktuális erről a témáról beszélni, hiszen a kérdést megannyi kétely övezi.

A legtöbb kommentár az élet önkező elvételét különösebb indoklás nélkül egy „jogon kívüli térbe” helyezi, vagy társadalomra veszélyes cselekménynek titulálja.² Bár az öngyilkosság pusztán ténye nem minősül büntető-jogellenes magatartásnak, az adott jelenséget nem szabad magyarázatlanul hagyni, mivel az önpusztító magatartás ossztársadalmi szinten is igen jelentős probléma, főképp Európában. Elég csak az Európai Bizottság által kiadott Zöld Könyvre³ gondolni, mely különös figyelmet szentelt a depresszió és az önkárosítás prevenciójának. Saját életünk kioltása kizárólagos emberi képesség, „specifica humana”, s ily módon az ember szabadságának a jelképe. Az öngyilkosság az individuum drámája, mindemellett pedig az egyénben végbemenő válságfolyamat végpontja. Érdemes tehát feltérképezni az ezen tragikus végkimenetelhez vezető utat, így elengedhetetlennek tartom, hogy tanulmányomban kitérjek a lélektani folyamatokra és az öngyilkossághoz vezető okokra is.

Bár a suicidium elsősorban magánaktusként él a köztudatban, ez könnyen megcáfолható, amihez elég megvizsgálni az élet önkező elvételének egyes típusait. Az öngyilkos magatar-

1 Csapucha Bernadett, segédmunkatárs, OKRI, PhD hallgató, PPKE JÁK

2 BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor– SINKU Pál: *Büntetőjog Különös Rész*. Budapest, HVG–ORAC, 2003. 114.

3 Zöld Könyv (Az Európai Bizottság vitaindító dokumentuma)

tás feltérképezésének determináló jelentősége abban is megmutatkozik, hogy megvalósítója az ezen tevékenységgel összefüggésben létrejövő deliktumok passzív alanya lesz. Nem lehet tehát – az imént említett – „jogon kívüli” térbe elhelyezni azokat, akik az élet önkezü elvételéhez közreműködői tevékenységükkel hozzájárulnak. Ilyenkor a feldúlt lelkiállapot nem állapítható meg, így elsőrendű erkölcsi kötelezettség terheli az egyént az önpusztító cselekvést végző személy visszatartására. Aki maga idézi elő az öngyilkossági szándékot vagy felerősíti azt, olyan társadalomra veszélyes magatartást tanúsít, amely miatt mindenféleképpen indokolt a büntetőjogi felelősségre vonás.⁴

A fenti magatartások büntetendővé nyilvánítása kizárólag a jogalkotó akaratától függ. Amennyiben él ezzel a lehetőséggel, az számos megválaszolandó kérdést, problémát vet fel. Kiemelendő, hogy az öngyilkosságban közreműködés büntetettsége lényegében összefügg a kívánságra ölés tekintetében elfoglalt büntetőjogi szemlélettel. Ha a törvény az eutanázia egyes fajtáját bünteti, akkor nem maradhat büntetlen az sem, aki az önpusztító magatartás felbujtója vagy bűnsegéde.

A közreműködői tevékenységek büntetendőségét illetően igen nagy az egyetértés, hiszen az ilyen jellegű magatartásokat számos országban előszeretettel szabályozza a jogalkotó. A magyar Btk. „öngyilkosságban közreműködés” címszóval tesz ennek eleget, kiegészítve egy, az öngyilkosságban közreműködéshez képest speciális törvényi tényállással, mely meghatározott passzív alanyok vonatkozásában az emberölés alapesete szerinti elbírálást teszi lehetővé. A hazai fejlődéstörténetet, vagyis a suicidiumhoz kapcsolódó magatartások múltbéli büntetőjogi megítélését követően az aktuális hazai szabályozással kívánok tehát foglalkozni, melynek keretén belül hangsúlyozásra kerülnek majd az egyes közreműködői aktusok sajátosságai.

[A hazai szabályozás kapcsán kialakult problémaforrásokat, illetve a néhány európai ország vonatkozásában tapasztalható aktuális előírásokat – kiegészítve az EJEB első olyan esetével, amely az öngyilkosságban közreműködés kérdéskörével foglalkozott – a publikáció második részében (az Ügyészségi Szemle 2019/2. számában) ismertetjük.]

Az öngyilkosság mint társadalomra veszélyes jelenség

Az öngyilkos aktus társadalmi aspektusból történő vizsgálatakor elengedhetetlennek tartom, hogy ismertessem a jelenség körül kialakult fogalom-meghatározásokat.

4 KÓNYA István: *Magyar Büntetőjog Kommentár a gyakorlat számára (I–III.)*. Budapest, HVG–ORAC, 2015. 535.

Az emberiség írásos emlékeiben a körülírás gyakorlatához igazodtak évszázadokon át, így a „saját halálát idézi elő” vagy a „saját kezétől hal meg” formulákhoz hasonló szerkezetek voltak irányadóak a rómaiaknál, illetve más hasonló kultúrájú társadalmakban egyaránt. Pusztán a 16-17. századtól kezdtek el tömörebb kifejezésekkel élni. Leginkább mérvadóvá a suicide, továbbá ennek származékai váltak. A magyar Történeti Etimológiai Szótár 1809-re teszi az „öngyilkosság” kifejezés eredetét.⁵

Az öngyilkosság voltaképpen olyan tudatos cselekedet, melyet az egyén önmaga megsemmisítésének szándékából követ el, mivel adott helyzetben ezt tartja a legkézenfekvőbbnek.⁶

Az élet önkezű elvételének tényét meglehetősen nehéz igazolni, mivel az önkezűséget nem mindig lehet megfelelően bizonyítani. Vannak úgynevezett öngyilkossági ekvivalensek is, melyek az értelmezést szintén nehezítik, hiszen ezek első látásra nem tűnnek öngyilkosságnak. Elég itt csak egyes balesetekre, egy életmentő gyógyszer szándékos elhagyására gondolni.⁷

Az élet önkezű elvételének bizonyítási nehézségei mögött számos ok húzódhat. Előfordulhat, hogy nincs egyértelmű utalás a szándékra, a motívumra, valamint az akaratra. Amennyiben ismert az elkövetés eszköze, módszere, könnyebb maga a minősítés is. Ha balesetjellegű esemény történik, az több bizonytalanságot rejt magában. Az is lehetséges, hogy a halál nem közvetlenül az öngyilkos aktust követően áll be, vagyis csak közvetetten hozható összefüggésbe a suicidummal. A motívumok szándékos eltitkolása, a bizonyítékok elrejtése szintén helytelen minősítéshez vezethet, melynek hátterében például valamilyen vallási ok, erkölcsi megfontolás állhat.⁸

Durkheim szerint „az öngyilkosság magába foglal minden olyan halálesetet, amelyet közvetlenül vagy közvetve magának az áldozatnak valamilyen pozitív vagy negatív tette idézett elő, ha tudta, hogy aktusa szükségképpen erre az eredményre vezet.”⁹

Az öngyilkossághoz szorosan kapcsolódnak bizonyos kritériumok is, melyek a meghalás tudatos szándékában, egy, az élet kioltására alkalmas módszerben, továbbá e módszer cselekménysémájának megvalósulásában merülnek ki.¹⁰

5 FEKETE Sándor: *Deviancia és társadalom*. Pécs, Comenius, 2001. 151.

6 PIKÓ Bettina: *A deviáns magatartás szociológiai alapjai és megjelenési formái a modern társadalomban*. Szeged, JATEPress, 2002. 101.

7 KAPLAN, H. I. –SADOCK, B. J.: *Synopsis of psychiatry, behavioral sciences, clinical psychiatry*. Baltimore, William & Wilkins, 1991. 498–504.

8 FEKETE Sándor (2001) 153.

9 DURKHEIM, Émile: *Az öngyilkosság*. Budapest, Osiris, 2000. 19.

10 BUDA Béla: *Az öngyilkosság*. Orvosi és társadalomtudományi tanulmányok. Budapest, Animula, 1997. 62.

Külön hangsúlyozandó, hogy az öngyilkosságot elkövető személy voltaképpen egy deviánsnak minősülő cselekedetet hajt végre, mely tett eltér az általánosan vett, társadalomban szokásos normáktól. Érdekes tisztázni, mit is jelent maga a deviancia kifejezés. A deviancia szó eredete a 'de' képzőből és a 'via' szóból származik – mint deviáció, elhajlás, azaz úttól való eltérés. Legfontosabb alapja a normatív kritérium, amely szerint akkor minősítünk deviánsnak egy viselkedést, ha az eltér a társadalomban elfogadott magatartási szabályoktól. Az egyes normák elfogadása erőteljesen kultúrafüggő.

A második feltétel statisztikai alapokon nyugszik: a deviancia mindig csak egy adott társadalom kisebb részét érinti. A harmadik releváns aspektus arra kíván választ adni, hogy voltaképpen miért ítéli meg negatívan az adott közösség a konkrét viselkedési formát. A legfontosabb kérdés, hogy a vizsgálandó magatartás mennyire befolyásolja, fenyegeti a társadalom fennálló rendjét. Ha egy viselkedés eltér a szokásos társadalmi normáktól és csak meghatározott kisebbségre jellemző, ugyanakkor nem jelent veszélyt a társadalom egészséges működésére nézve, azt nem kell negatív megítélés alá vonni.

A modern nyugati eszmék alapján devianciának minősülnek a következők: öngyilkosság, illegális drogfogyasztás, alkoholizmus, a bűnözés különböző fajtái, a prostitúció és a nemi szervi okokra visszavezethető mentális zavarok.¹¹

Ezen túlmenően, ha egy kultúra magában hordozza az önpusztítást mint általánosan elfogadott problémakezelési módot, akkor az élet önkezü elvétele nem normasértés, sokkal inkább normákhoz igazodó magatartás.¹² Ha az öngyilkosságot az emberi szabadság legszélsőségesebb megnyilvánulási módjának, valamint az élet és a halál filozófiai kérdésére adható válaszok egyikének fogjuk fel, nem lehet szó devianciáról.¹³

Az öngyilkossággal foglalkozó klinikusok előszeretettel alkalmazzák az öngyilkos magatartás gyűjtőfogalmát. Ebbe a kategóriába tartozik minden nyílt vagy rejtett gondolat, kijelentés, szándék, amely az önkezü halálra irányul, függetlenül a választott módszerektől, pszichológiai folyamatoktól, a kiváltó okoktól. Szűkebb értelemben ide sorolható az öngyilkosság gondolata, szándéka, az öngyilkossági kísérlet és a végzetes cselekmény. Tágabb értelemben ekvivalensnek tekinthető az önkárosító magatartások egyes formáival.¹⁴

11 PIKÓ (2002) 9-10.

12 FEKETE (2001) 155.

13 ZONDA Tamás: *Az öngyilkosság kultúrtörténete*. Budapest, Végeken Alapítvány, 1991. 219.

14 CSÜRKE József – VÖRÖS Viktor – OSVÁTH Péter – ÁRKOVITS Amaryl: *Mindennapi kríziseink. A lélektani krízis és a krízisintervenció kézikönyve*. Oriold és Társai, Budapest, 2014. 113.

Miben rejlik az öngyilkosság mint deviancia lényege?

„Az öngyilkosságnak a személyiség nem specifikus krónikus zavara az alapja, melyben a vezető tünet a (tudattalan) önpusztító hajlam. Kulturálisan, biológiailag és pszichodinamikailag meghatározott magatartásminta, de nem kórjelző személyiségre, betegsége, nem betegség-egység, nem tudatos döntés eredménye. A kiváltó esemény „allergénként” hozza felszínre a nem tudatos lelki mechanizmusokat (identitás-bizonytalanság).”¹⁵

Aki ezen deviáns cselekedetet elköveti, nyilvánvalóan kilátástalannak látja helyzetét. Annyit előjáróban már itt megjegyeznék, hogy számos esetben az élet önkezű elvételére törekvő – tette véghezvitele előtt – a külvilág számára jeleket küld, melyekből következtetni lehet szándékára. Ezen jelek időben történő felismerése azért is bír relevanciával, mert sok esetben nemcsak az öngyilkosságot elkövetni kívánó személy életét lehet megmenteni, hanem másokét is, tekintettel arra, hogy a szóban forgó deviáns magatartást elkövető időnként más, ártatlan személyeket is „bevon” öngyilkosságába annak kivitelezése során, veszélyeztetve ezzel a társadalom többi tagját. A következőkben tehát érdemes kitérni az öngyilkosság egyes típusaira, világos képet kapva ezáltal az egyes elkövetési/végrehajtási formákról.

Émile Durkheim francia szociológus az élet önkezű elvételének azon típusát, amely a társadalmi integráció csökkenésével van összefüggésben, egoistának nevezte el, utalva ezzel az individualista-perszonális okok előtérbe helyezésére. A közösség védelmet jelent, ugyanakkor a vallásos társadalom is azért óv meg az öngyilkosságtól, mert az erősen integrál. A család fontossága sem került el Durkheim figyelmét, ahol a gyermekek azok, akik fokozzák a felelősségtudatot, így növelhető a védettség az élet önkezű elvételével szemben. Az altruista öngyilkosság épp az imént említett ellentéte, hiszen e mögött a túl erős társadalmi integráció áll. Durkheim az általa alacsonyabb rendűnek vélt társadalmakban elemezte az élet önkezű elvételének gyakoriságát, s megállapította, hogy az altruista típus ritkán fordul elő. Az altruizmus központi eleme az önfeláldozás, az egyén feláldozza magát a társadalmi rend érdekében. Az egyén a magas integráció miatt csekély értéket képvisel önmagában.¹⁶

A harmadik típust, vagyis az anómiást a társadalmi szabályozás meggyengülésével hozta összefüggésbe. Felfigyelt arra is, hogy a recesszióval és a fellendüléssel párhuzamosan nő

15 Uo. 115.

16 PIKÓ (2002) 103–104.

az öngyilkosok száma.¹⁷ Az emberek – Durkheim szerint – ilyen esetben elvesztik tevékenységük külső, társadalmi szabályozóit.¹⁸

Az élet önkező elvételenek fatalista típusa a túlzott szabályozottság következménye. Tulajdonképpen az anómiás öngyilkosság párjaként tekint rá Durkheim. Elkövetői főleg azok, akik előtt a jövőt már könyörtelenül lezárták.¹⁹

Érdemes még megemlíteni a téma kapcsán Gibbs és Martin státusz integrációs elméletét. Véleményük szerint annál kisebb az öngyilkosság valószínűsége, minél inkább integrálja az egyént saját státusza.²⁰

Ahogy utaltam rá, az élet önkező elvétele leginkább magánaktusként él a köztudatban, ennek ellenére – akarva-akaratlanul – időnként több személyt is érint, amire a következőkben kívánok rávilágítani.

Az „aktív részvétel más öngyilkosságában” kifejezés alatt érteni kell:

- a) a más személyeket veszélyeztető, sértő öngyilkossági cselekményeket,
- b) a más személy részvételével végrehajtott öngyilkosságokat,
- c) a modellkövető öngyilkosságokat,
- d) az öngyilkossági megállapodásokat.²¹

a) Az öngyilkosságok jelentős hányadukban az elkövető számára nem ismert, közömbös embereket sértenek, veszélyeztetnek. Ezen cselekmények hátterében gondatlanság vagy eshetőleges szándék állhat. Lélektani oldalról be kell látni, hogy az életét kioltani akaró részéről az élet alacsony értékkel bír, s ezen értelmezés kiterjedhet mások életére is. Az öngyilkossági krízisre jellemző még az úgynevezett dinamikus beszűkülés, amely leginkább a személy érzelmeit, gondolkodását érinti. Minél előrehaladottabb fázisban van ez a beszűkülés, annál kevésbé érzékeli az elkövető a külvilágot.²² Az esetek egy részében egyértelműen megállapítható az elkövető eshetőleges szándéka a számára közömbös személyek

17 Uo. 104.

18 DURKHEIM, Émile: *Az öngyilkosság*. Szociológiai Tanulmány. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1982. 202.

19 Uo. 261.

20 BAKÓ: *Öngyilkosság, öngyilkossági kísérlet. Adatok és tények*. Budapest, Animula, 1992. 55.

21 VIZI János: *A több személyt érintő öngyilkosságok néhány esete, jellemzője*. In: Filó Mihály (szerk.): *Halálos bűn és szabad akarat. Öngyilkosság a jogtudomány tükrében*. Budapest, Medicina, 2013. 298.

22 HAJDUSKA Marianna: *Krízislélektan*. Eötvös, Budapest, 2008. 103.

sértése vonatkozásában. Tipikus megvalósulási formái ennek a szándékosan előidézett közlekedési balesetek, elég csak a forgalommal szemben hajtó jármű vezetőjére gondolni. Amennyiben az élet önkezű elvételére törekvő egyén életben marad és egyébként felelősségre vonható, büntetőjogi szempontból – az imént említett esetekben – leginkább az élet és testi épség elleni bűncselekmények, valamint a közveszélyokozás mentén történő szankcionálás jöhet szóba. Akiket az öngyilkos pusztá eszközként használ fel cselekménye elkövetéséhez, azoknál mentális problémák is fellelhetnek.²³

b) A más személy részvételével végrehajtott öngyilkosságok vonatkozásában az öngyilkoson kívüli személyeknek továbbra sincs öngyilkossági szándékuk, pusztán aktív végrehajtóként kívánnak közreműködni. Cselekményük kifejezetten az élet önkezű elvételére törekvő életének kioltására irányul. Az első esetkör ezen belül a könyörületességre, az altruisztikus indítékból való segítségnyújtásra épít, amit jól körülölel az asszisztált öngyilkosság fogalma. Ennek előfeltétele, hogy a segítségnyújtás semmi esetre sem terjedhet ki a meghalás szándékának előidézésére. A meghalni akarás mögött általában valamilyen súlyos fogyatékoság, gyógyíthatatlan betegség áll. A második esetkör pedig az öngyilkosságban való segítséget, részvételt, közreműködést foglalja magában..²⁴

c) A modellkövető öngyilkosságok, vagyis az „öngyilkossági járványok” egyfajta átmenetet képeznek a többes öngyilkosságok felé. Ennek kapcsán szokás Werther-effektusról is beszélni, amely leginkább lélektani szempontból bír jelentőséggel. A „járvány” személyes kontaktusok, médiumok útján terjed, azonban manapság az internetnek szerepe is felértékelődött a jelenséget illetően. Előfeltétele ennek, hogy az egyénben legyen némi öngyilkosságra való hajlam, melynek megléte esetén az öngyilkosságot egy, a társadalom által is elfogadott problémamegoldásnak tekintheti. Ebből pedig egyértelműen következik, hogy mások az élet önkezű elvételére irányuló magatartásai szándékkiváltó, illetve szándékerősítő hatással bírhatnak. A járvány terjedésében a médiát minden kétséget kizáróan felelősség terheli, különösképp akkor, ha az a modellszemély öngyilkosságát heroizálja, vagy bármely módon pozitív színben tünteti fel. Kiváltó ok lehet még a poszttraumás stressz, amely úgyszintén hozzájárulhat például az iskolai és egyéb átokfutásokhoz. Továbbá a fiatal felnőttek, valamint a serdülők azért lehetnek ezen esetkör legmeghatározóbb érintettjei, mivel az érintett személyek identitása még alig-alig megszilárdultnak mondható,

23 BUDA (1997) 173–174.

24 VÍZI (2013) 304.

illetve a serdülőkor nagy általánosságba véve is igen viharos érési krízisidőszak az egyén életében.²⁵

d) Az öngyilkossági megállapodások körét illetően a résztvevők „párbajszerű” megküzdéséről van szó. Ez régebben is ismert volt amerikai párbaj néven, amelyben a fogadást elvesztő félnek meghatározott időn belül öngyilkosságot kellett elkövetnie.²⁶ A cselekmény abban különbözik a Werther-effektustól, hogy a személyek már eleve kapcsolatban vannak egymással a „szerződés megkötése” során, ami az öngyilkosság elkövetésében való megállapodásban merül ki. Az így véghezvitt öngyilkosságok azonban meglehetősen ritkának számítanak. Az elkövetők elsősorban idősek, akik az esetek döntő többségében házastársi kapcsolatban állnak egymással.²⁷

Az olyan megállapodásokról sem szabad megfeledkezni, amelyeket ismeretlen személyek kötnek egymással az öngyilkosság véghezvitele céljából. Minderre egyébként az internet sajnos kiváló lehetőséget biztosít.²⁸

Végül, de nem utolsósorban, az öngyilkosság jelenségének „kategóriákba” történő sorolásakor a kiterjesztett öngyilkosság mellett sem lehet szó nélkül elmenni, melynek egyik legfontosabb ismérve, hogy megvalósulásakor az emberölés és az öngyilkosság egymást feltételező, eleve összefüggő cselekményeknek tekinthetők.

A magyar pszichiátria álláspontja szerint kiterjesztett öngyilkosságról akkor lehet szó, ha egy személy más személyt vagy személyeket, azok tudta és beleegyezése nélkül bevon az öngyilkosságába.²⁹ A nemzetközi szinten is ismertté vált nézetek ezt kiegészítik egy lényeges kritériummal, mely szerint a gyilkosság elkövetését követő 24 órán belül meg kell történnie az öngyilkossági cselekménynek is.³⁰ Noha a kiterjesztett öngyilkosság előfordulása meglehetősen ritka, legtöbbször mégis óriási médianyilvánosságnak örvend egy-egy eset.

25 PHILLIPS, D. P.: *The Influence of Suggestion on Suicide: Substantive and Theoretical Implications of the Werther Effect*. American Sociological Review, Chicago, 1974. 340–354.

26 FILÓ Mihály – MOLNÁR-G. Fruzsina: *Az öngyilkosság a jogtörténetben*. Jogtörténeti Szemle 2006/2., Budapest, 35.

27 BROWN, M. – BARRACLOUGH, B.: *Partners in life and in death: the suicide pact in England and Wales 1988–1992*. Cambridge University Press, Cambridge, 1999. 1299–1306.

28 VÍZI (2013) 307.

29 HUSZÁR Ilona – KOVÁCS Ildikó: *Affektív zavarok*. In: Kuncz Elemér (szerk.): *Igazságügyi pszichiátria*. Medicina, Budapest, 2011. 127–128.

30 BOLYKY Orsolya: *A kiterjesztett öngyilkosságok kriminológiai háttere*. In: Vókó György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok*, OKRI, Budapest, 2015. 59.

Jogi szempontból az emberölés egyik speciális alakzatáról van szó, amelyet a Btk. külön nem nevesít. A nemzetközi pszichiátriai szakirodalom ezzel szemben önálló fogalomként definiálja a jelenséget, az elkövetői oldalon jelentkező mentális és egyéb pszichiátria kórképek miatt.³¹ Sigmund Freud szerint az élet önkezű elvételére irányuló cselekmény valójában megakadályozott gyilkosság. Ebből kiindulva a kiterjesztett öngyilkosság során az elkövető a gyilkosságot és az öngyilkosságot egy egységként kezeli, vagyis a személyiség a gyilkosság tárgyát a saját, kitágított én alkotórészeként értelmezi és éli át.³²

A kiterjesztett öngyilkosság hátterében mentális zavar vagy más pszichiátria kórkép áll, melyből következik, hogy a büntetőeljárás a kóros elmeállapot miatt általában felmentéssel zárul, vagy a beszámítási képesség korlátozottsága enyhe büntetést indukál. Durkheim szerint, ahol több az emberölés, ott kevesebb az öngyilkosság. Ahol az emberölés megvalósul, ott az agresszió kifelé vezetődik le, ezért az elkövető már nem fordul önmaga ellen. A másik álláspont szerint a kettő egyenes arányban áll egymással.³³

Az elkövetők döntő többsége férfi, míg az áldozatok leginkább nők, akik az elkövetőkkel házastársi vagy élettársi viszonyban élnek. A férfiak ölési szándéka mögött általában féltékenység áll, de gyakori a partner elvesztésének elviselhetetlensége is. A nők leginkább a kilátástalan élethelyzetből próbálnak menekülni ezzel a meglehetősen drasztikus módszerrel.³⁴

A kiterjesztett öngyilkosság típusait a szakirodalom az elkövető és az áldozat közötti kapcsolat alapján alakította ki. Így lehet szó a család, a partner, a gyermek, valamint a családon kívüli más személy sérelmére elkövetett emberölésről és az elkövetőnek ezt követően végrehajtott öngyilkosságáról. A partner sérelmére elkövetett kiterjesztett öngyilkosság előfordulása a leggyakoribb, amit javarészt férfiak hajtanak végre, leginkább féltékenység-ből.³⁵ Különbséget kell tenni pszichotikus (általában skizofrén) és nem pszichotikus elkövetők között.³⁶ Amennyiben a szülő nem pszichotikus elkövetőnek számít, úgy a gyermek vélt vagy valós szenvedésének enyhítése vezérli, valamint az is, hogy nem akarja őt egyedül

31 TRINGER László: *A pszichiátria tankönyve*. Semmelweis, Budapest, 1999. 449–450.

32 RINGEL, Erwin: *A preszuicidális szindróma tünettana*. In: Andorka Rudolf – Buda Béla – Cseh–Szombathy László (szerk.): *A deviáns viselkedés szociológiája*. Gondolat, Budapest, 1974. 54–55.

33 BOLYKY (2015) 63–64.

34 NAGY László Tibor – BOLYKY Orsolya: *A több ember sérelmére elkövetett emberölések vizsgálata*. OKRI, Budapest, 2013. 10.

35 BOLYKY (2015) 68.

36 NAGY–BOLYKI (2013) 11.

hagyni. A pszichotikus elkövető ezzel szemben az elkövetés pillanatában akut pszichózis állapotában van, vagyis ésszerű magyarázat nélkül vet véget saját maga, illetve gyermeke életének.³⁷

Az öngyilkosság társadalmi jelenséggént történő ismertetésekor az egyén középpontba állítása is elengedhetetlen, hiszen annak sajátosságai ilyenkor igenis felértékelődnek. Elég csak a lelki tényezőkre, az elmeállapotra vagy az öröklött hajlamokra gondolni.³⁸ Az elmebetegséget mint feltételezett okot az hozta felszínre, hogy az öngyilkosságok jelentős hányada az azt kívülről nézőnek nem volt racionálisan értelmezhető. „A minden öngyilkos egyfelől elmebeteg” felfogást két különböző módon lehetett védeni. Vagy sui generis betegségként determinálták magát az élet önkezü elvételt, vagy nem tekintették az örültség külön válfajának, csak egyszerűen egy vagy több örültségfajta egyik epizódjának tartották, amely egészséges egyéneknél nem fordult elő. Durkheim felfogása szerint, ha az élet önkezü elvétele kizárólag elmebetegség lenne, akkor léteznie kellene a monomániának. Ez az elmebetegség azon formája lenne, amely csak egy mozzanatra, történetesen az öngyilkosságra determinálna.³⁹

„Az öngyilkosság igazi oka két világ, vagyis az öngyilkos hajlamú ember saját világának és környezete világának összeegyeztethetlensége. Az öngyilkos nem képes belső élményeit beépíteni abba a társadalmi rendbe, amelynek része. A megszokott kifejező eszközök számára tiltottak, és mivel nem tud lemondani a tiltakozásról, fokozatosan a meghalás felé vezet az útja.”⁴⁰

A stresszes élethelyzetek, valamint a társadalom tagjaira nehezedő nyomás következtében egyre gyakoribbak a depressziós tünetek. A stressz felhalmozódása a szervezetben pedig előidézi az öngyilkossággal kapcsolatos gondolatokat. A depresszió és az élet önkezü elvétele közti viszony értelmezése korántsem tekinthető olyan egyszerűnek. A pszichológusok és a szociológusok szerint a depresszió inkább alternatívája, mintsem előidézője az öngyilkosságnak, mivel az utóbbihoz beláthatóan jelentős energiatöbblet szükséges. Az ön-

37 RESNICK, P. J.: *Child Murder by Parents: A Psychiatric Review of Filicide*. In S. Hatters Friedman – D. R. Hrouda – C. E. Holden – S. G. Noffsinger – P. J. Resnick: *Common Factors in Parents Who Kill Their Children and Themselves*. Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law 2005/4., New York, 497–502.

38 FEKETE (2001) 157.

39 DURKHEIM (2000) 34.

40 MINOIS, Georges: *Az életfájdalom története: a melankóliától a depresszióig*. Corvina, Budapest, 2005. 318.

gyilkosság inkább egy depressziós állapotban jött hirtelen elhatározás, egyfajta mulékony hóbort, mintsem a lét fölötti végleges kétségbeesés szüleménye.⁴¹

A szociálpszichológiai megközelítés alapján az öngyilkosság elkövetése mögött lélektani folyamatok húzódnak, melyeket preszuicidális szindróma néven szokás emlegetni. Ennek első fázisára a dinamikus beszűkülés a jellemző, mely során az egyén bizonyos rögzült magatartásformákat ismétel. Az emberi kapcsolatok ez idő tájt redukálódnak, az illető értékvilága beszűkül. Ezt a pontot követi az agresszió szakasza. Az egyén egyrészt igen erős feszültség alatt áll, másrészt pedig indulatait nem tudja megfelelően levezetni, mert voltaképpen önmagára haragszik. Így ez az agresszív viselkedés elsősorban saját maga ellen irányul. Számos esetben az egyén ilyenkor már mindenkitől elszigetelődött. A végső „stádium” pedig az öngyilkossági fantáziák megjelenéséhez köthető.⁴² Számos megfigyelés alátámasztja, hogy minden öngyilkosságot elkövetni kívánó egyén ezt a szándékát valamilyen formátumban jelzi a környezetére felé. Ezt a szakirodalom „segélykiáltás” néven emlegeti.⁴³ Továbbá az élet önkezü elvételére irányuló magatartások hátterében sokszor valamilyen betegség, a fizikális vagy éppen a mentális egészség zavarai állnak.⁴⁴

Az öngyilkosság hazai büntetőjogi fejlődése

Az élet önkezü elvétele és annak kísérlete a régi hazai büntetőjogban egyáltalán nem képzett bűncselekményt. A büntetendőséget a kánonjog honosította meg, az egyház az öngyilkosoktól ugyanis megtagadta a megszentelt földben való eltemetést. A polgári jogszabályok elrendelték az áldozat hóhér általi eltemetetését, a hagyaték egyharmadát pedig elkobozták. Az elhunyt csak akkor mentesülhetett a hátrányos szankciók alól, ha tettét zavarodott elmével követte el, s ez igazolást is nyert.⁴⁵ Szlemenics Pál nézete szerint az ártatlanság vételeme alapján e tébolyultságot mindig feltételezni kellett.⁴⁶

41 Uo. 317–319.

42 RINGEL (1947) 52–67.

43 KÉZDI Balázs: *Pszichológiai és pszchopatológiai szabályszerűségek az öngyilkossági folyamatokban*. In: Buda Béla – Füredi János (szerk.): *Az öngyilkosság a szociálpszichiátria szempontjából*. Magyar Pszichiátria Társaság, Budapest, 1986. 108.

44 PIKÓ (2002) 107.

45 FILÓ – MOLNÁR-G. (2006) 34.

46 ZLEMENICS Pál: *Magyar fenyítő törvénykönyv*. Pest, Eggenberger, 1872. 142.

Annak ellenére, hogy a felvilágosodás jeles képviselői (Voltaire, Beccaria) az öngyilkos magatartás büntetlenségét hangsúlyozták, a XVIII. század második felében az öngyilkosság büntetendőségének eszméje a Habsburg Birodalomban megerősödött. Az 1768-as *Constitutio Criminalis Theresiana* és az 1787-es *Sanctio Criminalis Josephina* is meglehetősen szigorúan rendelte büntetni az élet önkezű elvételét, bár az előbbi hatályba sem lépett hazánkban, pusztán előszeretettel alkalmazták azt. Az utóbbi pedig sintér által kívánta eltemettetni az öngyilkost, az életben maradottra pedig – a javulás bekövetkeztéig – fogházbüntetést szabott ki.

1791-ben döntő változás történt, mert innentől kezdve már nem büntették az öngyilkosságot. Az öngyilkosságban való segítségnyújtást, továbbá a felbujtói tevékenységet változatlanul szankcionálva hagyták. Az 1795-ös első magyar büntetőkódex-tervezet visszaélésnek minősítette azt a kánoni elveken nyugvó gyakorlatot, mely szerint az öngyilkosoktól meg kellett tagadni a megszentelt földben való eltemettetést. A halottal szemben alkalmazható szankciók közül egyedül az egyházi temetés megtagadását tartotta helyénvalónak. A sikertelen öngyilkossági kísérlet elkövetőjét felügyelet alá lehetett helyezni, melynek mibenlétét a tervezet nem rögzítette.⁴⁷

1852-ben hatályba lépett Magyarországon is az osztrák Büntető Törvénykönyv, mely az öngyilkossági kísérletet kihágásként értékelte.⁴⁸ Ha a megkísérítő önként állt el a befejezéstől, a helyhatóság főnöke komoly intelemben részesítette. Amennyiben rajta kívül álló okok miatt nem tudta megvalósítani tervét, felügyelet alá vonták, továbbá a megfelelő bánásmód alkalmazásával próbálták meg szándékától eltántorítani.⁴⁹ Pauler Tivadar sem kívánta az öngyilkosságot a büntettek közé sorolni, mondván: a büntetőjog általános elveiből adódóan senki sem követhet el önmaga ellen büntettet.⁵⁰ Kautz Gusztáv úgyszintén a Pauler Tivadar által vallott nézetek híve volt.⁵¹

A hazai büntetőjogi fejlődést illetően mindenképpen meg kell említeni Csemegi Károlyt is, mert az ő érdeme, hogy Magyarországon megtörtént az anyagi büntetőjog kodifikálása. A Csemegi-kódex hű maradt a felvilágosodás eszméjéhez, így nem kívánta büntetni az

47 FILÓ – MOLNÁR-G. (2006) 34.

48 BÉRCES Viktor: *A rábírás mint elkövetési magatartás értelmezésének kérdései részesség, illetőleg öngyilkosságban közreműködés esetén.* Jogelméleti Szemle 2015/1., Budapest, 6.

49 FILÓ – MOLNÁR-G. (2006) 34.

50 PAULER Tivadar: *Büntetőjogtan II. Kötet Anyagi Büntetőjog Különös Része. Alaki Jog.* Harmadik Javított és bővített kiadás. Wígang F. K. Nyomdája, Pozsony, 1873. 129.

51 KAUTZ Gusztáv: *A magyar büntetőjog és eljárás tankönyve, különös tekintettel a gyakorlati élet igényeire is.* Eggenberger, Pest, 1873. 478.

öngyilkosságot és annak kísérletét,⁵² azonban szankció alá vonta „Az ember élete elleni bűntettek és vétségek” című fejezetben „Részesség öngyilkosságban s az amerikai párbaj” jogirodalmi elnevezéssel az öngyilkosságban való közreműködést.⁵³ Erről részletesen a Csemegi-kódex (1878. évi V. törvénycikk) 283. §-a rendelkezett.⁵⁴ Az „amerikai párbaj” során a felek megegyeztek abban, hogy előre meghatározott módon, a sorstól teszik függővé, hogy melyikük váljon öngyilkossá. Büntetőjogi felelősségre vonást mindez csak akkor eredményezett, ha nemcsak a kölcsönös felbujtás, hanem legalább az öngyilkossági kísérlet is megvalósult. Ebből az következik, hogy a tényállásnak nem volt kísérlete.⁵⁵

Magának az öngyilkosságnak a büntetlensége mellett egyébként számos érv szólt. Amennyiben az sikerrel járt, úgy nem volt kit felelősségre vonni. Eredménytelensége esetén sem lett volna célszerű szankcionálni, mivel az öngyilkosságot elkövető beszámítási képességgel sem rendelkezett, másrészt pedig a saját élet önkezű elvétele nem jogtalan.⁵⁶

A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve (1961. évi V. törvény) az öngyilkosságot önmagában nem büntette, hiszen az öngyilkossal szemben a büntetés céljai nem valósulhattak meg. A szocialista erkölcsnek ugyanakkor ellentmondott az élet önkezű elvétele, így annak társadalomra veszélyessége sem képezte vita tárgyát. Az öngyilkossághoz kapcsolódó közreműködői magatartások szankcionálása viszont az 1961. évi V. törvény szerint sem maradhatott el.⁵⁷

52 LIGETI Katalin: *A magyar büntetőjogtudomány a kiegyezéstől napjainkig*. Jogtörténeti Szemle 2003/2., Budapest, 56.

53 SCHNIERER Aladár: *A bűntettekről és vétségekről szóló magyar büntető-törvény (1878. V. t.c.z.) magyarázata*. Franklin-társulat, Budapest, 1885. 427.

54 „283. § Három évig terjedhető fogházzal büntetendő az: aki valakit öngyilkosságra rábír, vagy e célra annak tudva eszközöket vagy szereket szolgáltat. Ha pedig két személy kölcsönösen megegyezett az iránt, hogy előre meghatározott módon a sorstól tétessék függővé, hogy közülük melyik váljék öngyilkossá, s ennek következtében az öngyilkosságra irányzott cselekmény végre is hajtatott, de a halál nem következett be: mindkettőre egy évtől öt évig terjedhető államfogház; ha pedig a halál bekövetkezett: az életben maradottra öt évtől tíz évig terjedhető államfogház állapítandó meg.”

55 TÓTH Gábor: *A segítségnyújtás elmulasztásának elhatárolása más bűncselekményektől*. Collega. Szakmai Folyóirat joghallgatók számára 1998/10., Budapest, 28.

56 BELOVICS Ervin: *Az öngyilkosság büntetőjogi értékelésének sajátosságai*. Magyar Jog, 2014/4. Budapest, 195.

57 „255. § (1) Aki más öngyilkosság elkövetésére rábír, vagy másnak öngyilkosság elkövetéséhez segítséget nyújt, ha az öngyilkosságot elkövették, vagy megkísérelték, háromévi szabadságvesztéssel büntetendő. (2) büntetés hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztés, ha az öngyilkos

a) fiatalkorú,

Az alapfelfogást a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény is követte, azonban a minősített esetek kodifikálását mellőzte a törvényhozó.⁵⁸ A 2012. évi LXII. törvénnyel még nem módosított jogalkalmazói gyakorlat alapján nem volt kétséges, hogy a 14. életévét be nem töltött passzív alany, valamint a kóros elmeállapotú, egyben védekezésre képtelen személy öngyilkosságra való rábírásával az elkövető az emberölés minősített esetének törvényi tényállását, tehát az 1978. évi IV. törvény 166. § (2) bekezdésének „i” vagy „j” pontját valósította meg. Ennek szankcionálása meglehetősen szigorú volt: tíz évtől húsz évig terjedő, vagy életfogytig tartó szabadságvesztést is el lehetett rendelni.⁵⁹

A Legfelsőbb Bíróság (ma: Kúria) 1981-ben meglehetősen részletesen foglalkozott az öngyilkosság dogmatikai kérdéseivel. Kimondta, hogy maga az öngyilkosság, illetve ennek megkísérlése nem bűncselekmény, ugyanakkor az a közfelfogás széles körű elítélése alatt áll. Továbbá az erkölcsi normákkal is ellentétesnek tekintette az élet önkező elvétét. Ugyanakkor az öngyilkossághoz kapcsolódó közreműködői magatartások büntetendőséget indokoltak tartotta, melyeket az 1978. évi IV. törvény 168. §-a önálló (sui generis) bűncselekményként kezelt. Az öngyilkossághoz kapcsolódó közreműködői magatartásokat pedig a rábírásban, illetve segítségnyújtásban határozták meg. A határozat indoklásából három lényeges következtetést is le lehetett vonni. Először is azt, hogy a suicidium a Legfelsőbb Bíróság szemében társadalomra veszélyes cselekményként jelent meg, s ez az, ami megalapozta a 168. § létét, vagyis az öngyilkossághoz kapcsolódó részesi magatartások 1978. évi IV. törvény szerinti sui generis büntethetőségét. Másrészt a „közfelfogásra” és az „erkölcsi normákra” való hivatkozás egyértelmű törekvést mutatott a jog átmorálizálására. Végezetül pedig a büntetőjogot a mentálhigiéniai prevenció legitim eszközeként tartotta számon.⁶⁰

A jogi szabályozás területén jelentős változást hozott a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi LXII. törvény, amely „3a” bekezdés alatt kiegészítette az 1978-as Btk. 166. §-át, azaz az emberölés

b) olyan személy, akit elmebetegsége, gyengeelméjűsége vagy tudatzavara a cselekmény megítélésében korlátozott.”

58 „168. § Aki mást öngyilkosságra rábír, vagy ennek elkövetéséhez segítséget nyújt, ha az öngyilkosságot megkísérlik, vagy elkövetik, büntetett követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

59 BELOVICS (2014) 197.

60 FILÓ Mihály: *Az öngyilkosságban közreműködés és a részesség tana*. In: GÁL István László (szerk.): *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2011. 197.

törvényi tényállását.⁶¹ Ennek konstruálásával a 14. életévüket be nem töltött vagy akaratnyilvánításra képtelen személyek öngyilkosságra rábírása kizárólag az emberölés alapesete szerint volt elbírálnak, szemben a korábbi minősített esetként való értékeléstől. Így a gyermekek érdekeinek védelmére való törekvés „csődöt mondott”.

Az öngyilkossághoz kapcsolódó közreműködői magatartások bemutatása a 2012. évi C. törvény alapján

A hatályos Btk. az élet, testi épség és az egészség elleni bűncselekmények körében, vagyis a XV. fejezetben szabályozza a vizsgált területet. Ezen deliktumok az ember biológiai létezése, illetve az élettani értelemben vett emberi test integritása ellen irányulnak.⁶² Az Alaptörvény „SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG” címmel kimondja az egyén sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait. A II. cikk alapján megállapítható továbbá, hogy az élethez és az emberi méltósághoz való jog mindenkit megillet.⁶³

A 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről a 162. §-ban rendelkezik az öngyilkosságban közreműködésről.⁶⁴ A védett jogi tárgy az ember életének védelméhez fűződő társadalmi érdek. Az elkövetési magatartása megvalósulhat rábírással, illetve segítségnyújtással egyaránt.⁶⁵ A rábírás olyan ráhatás, amely szándékkiváltó hatású, vagyis ennek keretében alakul ki az öngyilkosság elkövetésére irányuló elhatározás. A segítségnyújtás pedig az öngyilkosság véghezvitele előtt vagy közben mutatott olyan szándékerősítő magatartás, amely tevésben, illetve mulasztásban egyaránt megnyilvánulhat. Ha az elkövető

61 „166. § (1) Aki más megöl, büntetett követ el, és öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (3a) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki tizennegyedik életévét be nem töltött vagy akaratnyilvánításra képtelen személyt öngyilkosságra rábír, ha az öngyilkosságot elkövetik.”

62 BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: *Büntetőjog II., Különös Rész.* HVG-ORAC, Budapest, 2015. 77.

63 Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.): II. cikk

64 „162. § (1) Aki más öngyilkosságra rábír, vagy ennek elkövetéséhez segítséget nyújt, ha az öngyilkosságot megkísérlik vagy elkövetik, büntetett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.” „162. § (2) Az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki tizennyolcadik életévét be nem töltött személy bír rá öngyilkosságra, vagy ennek elkövetéséhez segítséget nyújt, ha az öngyilkosságot megkísérlik vagy elkövetik, két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

65 POLT Péter: *Új Btk. kommentár 3. kötet. Különös Rész.* Nemzeti Közszoigálati és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013. 145.

a rábíró tevékenységen felül még segítséget is nyújt az élet önkezü elvételéhez, melynek következtében mindkét elkövetési magatartás létrejön, akkor is a rábírással megállapított közreműködésnek van helye. Az öngyilkosság véghezvitelénél, valamint annak megkísérlésénél való pusztá jelenlét nem tekinthető öngyilkosságban közreműködésnek, mivel ez az eset a segítségnyújtás elmulasztásának tényállásába ütközik. Az iménti elhatárolás csak akkor irányadó, ha a jelenlévőnek az élet önkezü elvételének megvalósítására nézve nincs szándékerősítő vagy szándékkiváltó hatása.⁶⁶

Az öngyilkosságban közreműködést célszerű elválasztani az „öngyilkosságba kergetéstől” is. Az utóbbi esetben ugyanis az elkövető olyan pszichikai ráhatást gyakorol a passzív alanyra, hogy az gyakorlatilag kilátástalannak látja helyzetét, s így önkezével vet véget életének. Az ilyen pszichikai ráhatás tulajdonképpen emberölésnek minősül.⁶⁷

A bűncselekmény kísérlete fogalmilag kizárt, mivel az elkövetési magatartások bármelyikének kifejtésével a deliktum már akkor befejezetté válik, amikor azt megkísérlik.⁶⁸ Ugyanakkor objektív büntethetőségi feltétel, hogy az öngyilkosságot legalább megkíséreljék vagy ténylegesen elkövessék, hiszen ennek hiányában a felelősségre vonás fel sem merülhet. Az alanyi oldal vonatkozásában a deliktum egyenes és eshetőleges szándékkal egyaránt létrehozható.⁶⁹ Amennyiben gondatlanság mozdította elő az öngyilkosság elkövetését vagy megkísérlését, úgy – szándékosság hiányában – öngyilkosságban közreműködésnek sem lehet helye. Ilyenkor nem zárható ki egyből a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés vagy a gondatlanságból elkövetett emberölés vétségének megállapítása.⁷⁰

A Btk. 162. §-ának (1) bekezdését, vagyis az alapesetet bárki elkövetheti, passzív alanya pedig bármely, 18. életévét betöltött, akaratnyilvánításra legalább korlátozottan képes személy lehet. Ugyanígy felel a 18. életévét be nem töltött elkövető is, aki akaratnyilvánításra legalább korlátozottan képes, 14. életévét betöltött, de 18. életévét be nem töltött személyt bír rá az öngyilkosságra.⁷¹

2012. évi LXII. törvény értelmében módosult az öngyilkosságban közreműködés törvényi tényállása is, hiszen az egy új (2) bekezdéssel egészült ki, amelyre a deliktum minősített eseteként kell tekinteni. A korábbi Btk. ezt megelőzően csak alapeseti formátumban ér-

66 BÉRCES (2015) 1–10.

67 BELOVICS – MOLNÁR – SINKU (2015) 106.

68 Magyar Közlöny 2013/125, 18.

69 BELOVICS – MOLNÁR – SINKU (2015) 106.

70 KÓNYA (2015) 538.

71 Magyar Közlöny 2013/125. 19.

telmezte ezt a bűncselekményt.⁷² A minősített esetet a 162. § (2) bekezdése szabályozza: a tettesnek a 18. életévét betöltött személynek, míg a passzív alanynak ennél fiatalabbnak kell lennie, és akaratnyilvánításra legalább korlátozottan képesnek. Amennyiben a passzív alany a 14. életévét sem töltötte be, vagy betöltötte ugyan, de akaratnyilvánításra képtelen, úgy – az elkövető életkorától függetlenül – a Btk. 160. § (5) bekezdésének törvényi tényállását kell megállapítani, ha az elkövetési magatartás a rábírásban nyilvánult meg.⁷³ A segítségnyújtás vonatkozásában az előbb elmondottak azzal az eltéréssel alkalmazandók, hogy nemcsak a 14. életévét betöltött, hanem a 14. életévét be nem töltött személy öngyilkosságában közreműködését is a Btk. 162. §-ának (2) bekezdésében meghatározott minősített esetnek megfelelően kell elbírálni, hiszen a segítségnyújtás a 160. § (5) bekezdésében nem szerepel törvényi tényállási elemként.⁷⁴

A 2012. évi C. törvény 160. §-ának (5) bekezdése a 162. §-hoz képest speciális törvényi tényállás, mivel az emberölés alapeseteként rendeli büntetni azt, aki a 14. életévét be nem töltött vagy akaratnyilvánításra képtelen személyt öngyilkosságra rábír, ha az öngyilkosságot elkövetik. Egyébként a Btk. 160. §-ának (5) bekezdésének előképe is a 2012. évi LXII. törvény volt. Innentől kezdve az említett speciális alanyok vonatkozásában a rábírást nem lehetett minősített esetként értelmezni, s így súlyosabb elbírás alá vonni, ahogy azt a korábbi Btk. – e módosítást megelőzően – tette.⁷⁵

A törvény miniszteri indoklása vélelmezi, hogy a 14. életévét be nem töltött sértett nem képes tettei következményeit felfogni. Ennek kapcsán érdemes néhány dolgot megjegyezni. Alapvetően különbséget kell tenni a beszámítási képesség hiánya és a gyermekkor között. Az indokolásból arra lehet következtetni, hogy a 14. életévét be nem töltött személy nem rendelkezhet beszámítási képességgel, amely nem feltétlenül igaz. Ha ugyanis ez így lenne, akkor nem kellene külön büntetőjogi felelősséget kizáró okként kezelni a gyermekkort. Nagy Ferenc szerint nyilvánvaló, hogy bizonyos szituációkban maga a gyermekkorú is rendelkezhet beszámítási képességgel. Arra is kitért, hogy a törvény a büntethetőség korhatárának meghatározásával nem a beszámítási képesség meglétét vagy annak hiányát vélelmezi, hanem voltaképpen a büntetőjogi felelősségre vonás céljainak megvalósulását

⁷² KÓNYA (2015) 538–539.

⁷³ POLT (2013) 133.

⁷⁴ Magyar Közlöny 2013/125. 19.

⁷⁵ KÓNYA (2015) 515–516.

tekinti mérvadónak.⁷⁶ Egyes szerzők szerint az, hogy a jogalkotó milyen életkor betöltéséhez köti a büntethetőséget, tulajdonképpen jogpolitikai kérdés. Továbbá a gyermekkor kodifikálása által vélelmezni kell az ilyen személy beszámítási képességének a hiányát.⁷⁷

Végezetül pedig: a Btk. 160. § (5) bekezdésének elkövetési magatartását az öngyilkosságra való rábírásban határozták meg, továbbá a deliktum megvalósulásának feltétele, hogy az öngyilkosságot elkövessék. Így ezen törvényi tényállás csak a halálos eredmény bekövetkeztével válik befejezetté, mivel eredmény-bűncselekményről van szó. A „megkísérel” fordulatra pedig azért nincs szükség, mert az emberölés kísérlete eleve büntetendő.⁷⁸

Zárási gondolatok

Összességében az öngyilkosságot pszichiátriailag deviáns magatartási formának kell tekinteni. Ez nyilvánvalóan nem azt jelenti, hogy az elkövető egyben elmebeteg is, ahogy arra Durkheim is rávilágított. Gyakorlatilag bárki képes lenne felsorolni nagy intelligenciájú, kiemelkedő egyéniségeket az öngyilkosok között. Társadalmi szempontból ezen önpusztító magatartás elítélés alá esik, mivel ellenkezik az elfogadott viselkedési normákkal, társadalmi elvárásokkal. Az öngyilkosság okai rendkívül sokfélék, legyen szó gyógyíthatatlan betegségről, pótolhatatlan veszteségről, a stressz felhalmozódásáról stb. Megállapítható, hogy hazánk a felvilágosodás időszakában kialakult felfogáshoz, amely lényegében az öngyilkosság büntetlensége mellett szólt, hű maradt. Noha az élet önkezdő elvétele önmagában nem minősül bűncselekménynek, az ehhez kapcsolódó közreműködői magatartások szankcionálása indokolt, ahogy az már a Csemegi-kódexből is kitűnt. A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve, valamint az 1978. évi IV. törvény sem változtatott az alapfelfogáson. Ez utóbbi egyébként nem fűzött minősített eseteket az öngyilkosságban közreműködő tevékenységekhez.

Jelentős fordulatként tartható számon a 2012. évi LXII. törvény is, mely – mint látható volt – nem bizonyult hatékonynak gyermekvédelmi szempontból, köszönhetően a büntetés kiszabásánál megnyilvánuló változásoknak. Elmondható, hogy a 2012. évi C. törvény

76 NAGY Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*. HVG–ORAC, Budapest, 2010. 163.

77 BELOVICS Ervin – GELLÉR Balázs – NAGY Ferenc – TÓTH Mihály: *Büntetőjog I.* HVG–ORAC, Budapest, 2012. 224.

78 KÓNYA (2015) 516.

az élet önkezű elvételéhez kapcsolódó magatartásokat „két fronton” is szankcionálni kívánja. Egyrészt öngyilkosságban közreműködés néven, másrészt pedig – ehhez képest – egy speciális törvényi tényállás keretében, amely az emberölés alapesete szerint történő elbírálást vonja maga után. A Btk. 160. §-ának (5) bekezdése egyébként egy igen szűken kijelölt passzív alanyi kör sérelmére történő elkövetés esetén valósulhat csak meg, illetve annak elkövetési magatartása kizárólag a rábírásban került meghatározásra, szemben az öngyilkosságban közreműködés (162. §) törvényi tényállásával.

BESZÁMOLÓ AZ ORSZÁGOS KRIMINOLÓGIAI INTÉZET TUDOMÁNYOS TANÁCSA 2019. FEBRUÁR 27-EI ÜLÉSÉRŐL

Mint köztudott, az OKRI munkáját egy ún. Tudományos Tanács segíti, mely minden év első negyedévében összeül, hogy megvitassa az intézet előző éves szakmai beszámolóját, és elfogadja az aktuális év munkatervét.

A 2019. február 27-én megtartott ülésen az alábbiak vettek részt:

a Legfőbb Ügyészség részéről:

Dr. Polt Péter legfőbb ügyész, Dr. Belovics Ervin, a legfőbb ügyész büntetőjogi helyettese és Dr. Kovács Tamás, ny. legfőbb ügyész,

az OKRI részéről:

prof. em. Dr. Vókó György, az OKRI igazgatója, prof. em. Dr. Irk Ferenc nyugalmazott tanácsadó, Dr. Virág György igazgatóhelyettes, Dr. Barabás Andrea Tünde osztályvezető, Dr. Nagy László Tibor osztályvezető, Dr. Mészáros Ádám osztályvezető-helyettes, Dr. Szabó Judit tudományos főmunkatárs és Dr. Garai Renáta kirendelt főügyészségi ügyészségi megbízott,

a Belügyminisztériumból:

Dr. Hatala József ny. r. altábornagy, a Nemzeti Bünmegelőzési Tanács elnöke,

az Igazságügyi Minisztériumból:

Dr. Gellén Márton, igazságügyi módszertani irányításért felelős helyettes államtitkár,

az egyetemek részéről:

prof. em. Dr. Erdei Árpád, az ELTE ÁJK egyetemi oktatója, prof. Dr. Lévy Miklós, az ELTE ÁJK tanszékvezető egyetemi tanára, Dr. Habil Kereszty Éva tanszékvezető egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem, Igazságügyi Orvostani Intézet, prof. em. Dr. Korinek László akadémikus, egyetemi tanár, Magyar Tudományos Akadémia és prof. Dr. Tóth Mihály, a Pécsi Tudományegyetem egyetemi tanára, az MTA TKJI tudományos tanácsadója,

az Országos Bírósági Hivatalból:

Dr. Kis László főosztályvezető-helyettes.

Vókó György – köszöntőjét és megnyitó beszédét követően – rátért az ülés napirendi pontjainak az ismertetésére, melyek az alábbiak voltak:

1. Beszámoló az Országos Kriminológiai Intézet (a továbbiakban: Intézet) 2018. évi tevékenységéről, az írásbeli beszámoló rövid bemutatása, megvitatása, jóváhagyása
2. Beszámoló „*A tizenkettedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett szexuális erőszak kriminológiai vizsgálata*” tárgyában folytatott egyik kutatásunk eredményeiről (Szabó Judit)
3. Hozzászólások
4. Az OKRI 2019. évi munkaterv-javaslat, hozzászólások, a munkaterv elfogadása

Miután a TT tagjai egyhangúlag elfogadták a napirendi pontokat, az OKRI igazgatója ismertette az Intézet 2018. évi kutatásainak beszámolóját, melyet korábban írásban is elküldtek a TT ülés résztvevőinek. A beszámoló ismertetése során elmondta, hogy az Intézet az ügyészség tudományos kutatóintézeteként foglalkozik a bűnözés okainak, a megelőzés lehetőségeinek, valamint a bűnözés és bűnüldözés aktuális elméleti és gyakorlati kérdéseinek kutatásával. Az alkotó munka nyugodt háttérét, tárgyi és személyi feltételeit, a fejlesztési feltételeket – az előző évekhez hasonlóan – teljes mértékben a Legfőbb Ügyészség biztosítja.

Vókó György elmondta továbbá a következőket:

Munkánk iránt nőtt különösen a szakma, de a tudományos élet érdeklődése is. 2018. évi tevékenységünk egyik fő jellemzője volt – az utóbbi évek irányvonalát követve – a gyakorlat felé történő további közelítés, segítségnyújtás a gyakorlati kérdések megoldásához tudományos kutatásaink által. Ezt kifejezésre juttatja az ügyészségek által kezdeményezett kutatások végzése, amely a megelőző évi 36%-ot és az azt megelőző év 30%-át meghaladva 45%-át teszi ki az év folyamán végzett összes kutatásnak. Ha hozzáadjuk az év közben érkezett felkéréseket, akkor már többről lehet szólni.

Az Intézet iránti bizalom növekedéseként, az Intézeti munka elismeréseként is lehet ezt értékelni. Jó dolog önmagunkon túlmutató ügyeken munkálkodni. Az együvé tartozás érzésének, a feladatok megoldásában való részvételnek, a munka hasznosságának tudata tapasztalhatóan lelkesítően ható tényező. A közös siker, a közös tett összekovácsol, közösséget teremt, bátorít, erőt ad. Így az OKRI olyan tudományos közösség, amely alkalmazott kutatásokkal is segíti a gyakorlati munkát.

Kutatási témáink előző évi 1/3-a helyett 2018-ban közel felét maguk a gyakorlati szakemberek kezdeményezték. Bizalmat is kifejezésre juttat ez munkánk iránt, és hogy képesek vagyunk, tudunk is együttműködni. Az OKRI tevékenységében, kutatásaiban a 2018. évben a tudomány és a gyakorlat kérdései jelen voltak – látható, hogy nagyon jól össze tudnak hangolódni a felmerült probléma megoldása, mint közös cél érdekében, segítve egymást. Így a legtöbb kutatás a gyakorlatot segítő, azt fejleszteni hivatott volt.

A Legfőbb Ügyészség és a főügyészségek által kezdeményezett kutatások gyors, gyakorlati segítséget jelentő mivoltát tárgyuk is kifejezésre juttatja. Örülünk annak, hogy az ügyészek érdeklődése megvan, nőtt az Intézet irányában – szintúgy kutatási eredményeink, konferenciáink iránt is, amelyeken több százan is részt vettek, emellett jó néhány konzultáció is volt ügyészek és kutatók között. Kutatási anyagainkat tanulmányozzák, kérnek is belőle, különösen, ha ők voltak a kutatás kezdeményezői. Egyes minisztériumok is így tesznek. Jó, szinte kollegiális együttműködés jött létre a Belügyminisztérium, az Igazságügyi Minisztérium kutatóival, kutatómunkájuk szervezőivel. A kutatómunka folyamatában, a gyakorlati, de egyben elméleti eredmények értékelése során is rendszeresen konzultálunk.

Hagyományosan nagyon jó volt a munka, a tudományos együttműködés a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságával. Jól funkcionál azon együttműködési megállapodásunk is, amelyet az Országos Bírósági Hivatallal kötöttünk – a MIA-ra mindig lehet számítani. Kutatóink előadásokat tartottak bírák és ügyészek számára, újabban egyre gyakoribb a rendőrség, a közigazgatás szerveitől érkező meghívás is; az előadások kapcsolódnak egy-egy kutatás témaköréhez. A Kúria elnöke joggyakorlat-elemző csoportba történő felkérésére részt vettem ilyen üléseken, szóban és írásban is javaslatokkal szolgáltunk. Az MTA Társadalomtudományi Kutató Központ Jogtudományi Intézetével pár éve kötött együttműködési megállapodásunk keretében 2018. október 11-én közösen tartottunk konferenciát, amelyen az OKRI több kutatója aktívan részt vett; de a szervezésben az Intézet is nagy munkát vállalt magára („*A büntetőjog hazai rendszere és megújításának koncepcionális célja és hatása*” volt a témája).

Közreműködtünk és együttműködtünk a Kriminológiai Enciklopédia megírásában, amelynek gazdája az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont. Szintén közreműködtünk az MTA Gazdaság és Jogtudományok Osztálya által szervezett „Emberi jogi enciklopédia” megírásában, ami 2018-ban el is készült és kiadásra került.

Együttműködünk az egyetemek bűnügyi tudományokat, így különösen kriminológiát oktató tanszékeivel, többükkel van megállapodásunk, s van ilyen előkészületi szakaszban is (PPKE, NKE, PTE, KGRE, de megemlíthetem Debrecen, Miskolcot, az ELTE-t). A kriminológia tantárgy nevét külön tanszék viseli az NKE-n, ELTE-n, PTE-n.

Már 2016-ban nagy tudományos eredményként éltük meg, hogy a Magyar Tudományos Akadémia IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya tudományos műhelyként ismerte el Intézetünket, amikor megerősítette egyik albizottságát. Ennek az első, alakuló ünnepi ülésén Polt Péter legfőbb ügyész tartotta az első előadást a tudomány ünnepén a Magyar Tudományos Akadémia színültig megtelt nagytermében, nagy sikerrel. 2017-ben Lajtár István legfőbb ügyész helyettes tartott szintén nagyon színvonalas előadást az ünnepi konferencia témáját gazdagítva, 2018-ban pedig Belovics Ervin legfőbb ügyész helyettes az új Be.-vel és annak hatásaival kapcsolatban.

A Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából 2018 novemberében több tudományos konferenciát is szerveztünk, ezzel is mutatva, hogy jól működő és aktív tudományos intézet vagyunk. Mindegyik témája az új Be.-vel volt kapcsolatos.

A tavalyi évben egész napos szekciót tartottunk a Kriminálexpo-n az intézeti kutatásokról, továbbá részt vettünk az első magyar Btk. 140. évfordulója alkalmából szervezett expó-konferencián. Az említettek mellett az Ügyészségi Szemlének és az Ügyészek Lapjának (mindkét lap szerkesztőségének az OKRI ad otthont) is volt még egy külön-külön szervezési szekciója, előbbinek a Be., utóbbinak a robotika.

Kutatási anyagaink archiválása lehetővé tette, hogy segítséget nyújtsunk az ügyészek, fogalmazók, doktoranduszok, egyetemi oktatók számára azáltal, hogy folyamatosan megújuló könyvtárunkban a legfrissebb hazai és külföldi szakirodalom is megtalálható.

Kiadványaink (Kriminológiai Tanulmányok, monográfiák) elismerő, dicsérő visszajelzésben részesültek. Konferenciákon a kutatók 111 előadást tartottak, tehát többet valamivel (4), mint az előző évben, viszont azzal egybevetve 34 volt az idegen nyelvű előadás, vagyis a megelőző évi számmal azonos. Az Intézeti kutatók publikációinak száma pont annyi (81) volt, mint a korábbi évben.

Bővülő nemzetközi kapcsolataink közül ki kell emelni a Freiburgi Max Planck Intézetrel való együttműködést: folyamatos a tapasztalatcsere, a közös konferenciák szervezése. Részt veszünk a Balkán Kriminológiai Hálózat munkájában, valamint a Pekingi Normál Egyetem Büntetőjog Tudományi Karával is létezik együttműködési megállapodásunk; a Sanghaji Kutató Intézettel pedig folyamatban van a megállapodás megkötése. Nemzetközi kapcsolataink 2018-ban is tovább bővültek. Közreműködhattunk a Legfőbb Ügyészség által a cyber-bűnözéssel kapcsolatban szervezett magyar-kínai konferencián, amelyről könyvet jelentettünk meg.

Az Intézet minden évben részt vesz a Legfőbb Ügyészség által szervezett Ügyészségi Szakmai-Tudományos Konferencián, ahol az elmúlt évben is tartottak előadást kollégáink.

A kutatók jelentős része tagja vagy tisztségviselője egy, illetve több tudományos, a tudományos munkával összefüggő nemzetközi szakmai szervezetnek. 76 %-uk (16 fő) rendelkezik tudományos fokozattal.

Az egyes kutatásokkal felhívtuk a figyelmet az aktuális, előre vivő, továbbfejlesztést szolgáló feladatokra, illetve sok javaslatot tettünk a jogalkotással, a gyakorlat által felszínre hozott kérdések megoldásával kapcsolatban is. Rámutattunk a körülmények által sértő vagy veszélyeztető területekre, mire kell a megelőzés szempontjából odafigyelni. Megismertettük egy-egy kutatásnál a sértetté válási kockázatot csökkentő főbb módszereket, hasznos támpontot találtunk bűnmegelőzési programok kidolgozásához, egy-egy viszonylag új jogintézmény hatályosulását nézve, a kevésbé gyakoriságra is kerestünk választ, javaslattal éltünk, további kutatásban módszer-kiegészítést javasoltunk, az új szabályozás gyakorlati érvényességének nehézségeit tártuk fel.

Empirikus vizsgálataink már 2017-ben több mint 1600 ügyre, 2018-ban pedig több mint 4000 ügyre terjedtek ki, 11 kutatáshoz kértünk be bűnügyi aktákat.

Kutatásaink gazdagították a bűnügyi tudományok elméleti teljesítményét gyakorlati hasznosításuk mellett. Számos olyan kutatásunk volt, amelyek eredményeit az érintett szervek hasznosítani tudják a gyakorlatban. Intézetünk elmúlt évi teljesítményével is hozzájárult ahhoz, hogy méltó legyen az elismerésekre itthon, és emellett külföldön is színvonalasan megállta a helyét. Az elemzéskor mindig egy adott időpontban fennálló helyzetről kaphatunk képet, a következő nap esetleg már új gyakorlati kérdést, tudományos eredményt vagy jogalkotási szempontot hozhat felszínre, amelyre ugyanúgy, mint az egész összefü-

gésrendszerre a kialakult emberi értékek alapján nyomban oda kell figyelnünk. Nem lezárt kérdésekről van szó, hanem folyamatos feladatokról – ezekkel a gondolatokkal fejezte be az OKRI igazgatója a beszámolót.

A részletes, 2018. évi kutatási beszámoló megtalálható az OKRI honlapján: www.okri.hu.

A beszámolót, valamint a hozzászólásokat követően került sor annak a kiemelt kutatásnak a részletesebb ismertetésére, melyet következő rovatunkban közlünk (Dr. Szabó Judit: Beszámoló „A tizenkettedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett szexuális erőszak kriminológiai vizsgálata” tárgyában folytatott kutatás eredményeiről).

A TT ülés utolsó napirendi pontja az OKRI 2019. évi munkaterv-javaslatának bemutatása, illetve ennek elfogadása volt. A munkaterv javaslatát az OKRI igazgatója terjesztette elő:

Munkatervünk tervezetét a kutatói gondolatok szabad folyásának, főirányok és irányok megszabása nélkül teret engedve, a téma kezdeményezői szerinti bontást is tartalmazva állítottuk össze, amelyen minden évben próbáltunk igazítani, a munkát jobban szolgálóvá tenni, a hatékonyság érdekében. 2019-ben a 37 kutatási témából 16 ügyészségi kezdeményezésű, egyet az Agrárminisztérium, egyet a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoka kezdeményezett.

Szinte minden évben kiterjednek a megismerés határai, az élet, a gyakorlat újabb követelményei jelentkeznek. E követelmények kölcsönhatásban vannak és azzal az igénnyel járnak, hogy bizonyos jelenségeket speciális elemzésnek vessünk alá. A tervezés során figyelemmel kell lennünk az év közben felmerülhető soron kívüli megoldásra váró feladatokra is, amelyeket értelemszerűen a terv szintén nem tartalmazhatja, viszont munkával, munkaidő eltöltésével jár. A tudományos eredmények és a gyakorlati tapasztalatok mellett és ellene is felsorakoztathatók tovább gondolkodásra készíthető érvek.

A munkaterv-tervezete főszabályként csak a kutatásokat tartalmazza. A tervezetben szerepelnek az intézeti és az ügyészség által kezdeményezett kutatások. Az ügyészség részéről a legidősebb kriminológiai témajavaslatok érkeztek, amelyek a gyakorlatot és az elméletet egyaránt foglalkoztatják. Az együttműködés az ügyészséggel nagyban hozzájárul az aktuálisan felmerülő problémák kezeléséhez. Mindezek mellett olyan témák kutatása is szerepel a tervezetben, melyek más szervektől érkeznek.

Az elfogadott kutatási terv megtalálható az OKRI honlapján: www.okri.hu.

(A TT ülés beszámolója dr. Garai Renáta, OKRI-ba kirendelt ügyészégi megbízott jegyzőkönyve alapján készült, annak rövidített és szerkesztett változata.)

SZABÓ JUDIT¹

BESZÁMOLÓ „A TIZENKETTEDIK ÉLETÉVÉT BE NEM TÖLTÖTT SZEMÉLY SÉRELMERE ELKÖVETETT SZEXUÁLIS ERŐSZAK KRIMINOLÓGIAI VIZSGÁLATA” TÁRGYÁBAN FOLYTATOTT KUTATÁS EREDMÉNYEIRŐL

A Legfőbb Ügyészség kezdeményezésére indult kutatás arra irányult, hogy feltárja a tizenkettedik életévüket be nem töltött személyek sérelmére elkövetett szexuális erőszak kriminológiai jellemzőit.

A téma korántsem új az intézetben, közvetlen előzményének tekinthető „Az erőszakos szexuális bűnözés aktuális hazai jellemzői” című, 2017-ben befejeződött kutatás, amelyben Virág Györggyel és Parti Katalinnal 2015-ben jogerősen lezárt büntetőügyeket vizsgáltunk. Eredményeink közül kiemelést érdemel, hogy a sértetti mintánk fele 14 éven aluli volt.

Az utóbbi években a gyermekek sérelmére elkövetett szexuális bűncselekményeket a korábbinál is élénkebb figyelem kíséri hazánkban, amiből olybá tűnhet, mintha a probléma volumene nőne. A hivatalos statisztikai adatok ugyan ezt nem támasztják alá, azonban a szexuális erőszak látenciájára és a gyermekkori szexuális abúzus prevalenciájára vonatkozó kriminológiai kutatások eredményeiből látszik, hogy a hivatalos statisztikai adatok által tükrözöttnél jóval súlyosabb a probléma, lényegesen magasabb az előfordulási arány. A gyerekeket érintő szexuális erőszak pedig nemcsak jogi, erkölcsi, illetve társadalmi kérdés, hanem komoly népegészségügyi probléma is, amely súlyos következményei miatt világszerte komoly kihívások elé állítja a büntető igazságszolgáltatási rendszert, a szociális és egészségügyi ellátórendszert és a gyermekvédelmi intézményrendszert. A szexuális erőszak mély szociokulturális beágyazottsága okán a prevenció és intervenció gyakorlat fejlesztése érdekében szükséges ismerni e bűncselekmény kriminológiai jellemzőit.

A 2018. évi kutatás kifejezett célja volt a tizenkettedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett szexuális erőszak kriminológiai vizsgálata, az ilyen bűncselekmények

1 Dr. Szabó Judit PhD, tudományos főmunkatárs, OKRI

tárgyában indult büntetőeljárások fontosabb ismérveinek elemzése, különös tekintettel a bizonyítási eszközökre, a súlyosító és enyhítő körülményekre, valamint a kiszabott büntetés mértékére.

A kutatás során az aktaelemzésre mint empirikus adatgyűjtési módszerre támaszkodtam. A mintát a 2016. és 2017. években jogerős bírósági ítélettel lezárt, tizenkettedik életévét be nem töltött sértett sérelmére megvalósított szexuális erőszak, erőszakos közösülés, illetve szemérem elleni erőszak miatt indult büntetőügyek alkották. Ez a minta nemcsak kriminológiai, hanem büntetőjogi szempontból is nagyon érdekes, hiszen ezt az időszakot is érintette a 2012. évi C. törvény szexuális erőszakra vonatkozó rendelkezéseinek eltérő értelmezéseinek alapuló megosztott ítélezési gyakorlat.

A kutatás eredményei megerősítik a hasonló tárgyú hazai és nemzetközi vizsgálatok következtetéseit. A vizsgált bűncselekmények fontos jellemzője, hogy túlnyomó részükben hosszabb, gyakran években mérhető idő telik el a(z első) bűncselekmény elkövetésétől a feljelentésig. Az eredmények közül kiemelés érdemel, hogy a sértettek és az elkövetők a büntetőügyek 98 százaléka esetében ismerték egymást; a sértettek 58 százaléka sérelmére közeli vagy távolabbi rokon, családtag, míg további 36 százalék ellen közeli ismerős követte el a bűncselekményt. A családtagok között 27 százalék a vér szerinti és 29 százalék a nevelőapák aránya, amely a családon belüli súlyos diszfunkciók korántsem ritka voltára hívja fel a figyelmet. Az elkövetők 95 százaléka férfi, és közel 20 százalékuk fiatalkorúként valósította meg a bűncselekményt. Riasztó eredmény, hogy a sértetti minta 55 százaléka az elkövetés idején még nem töltötte be a kilencedik életévét. A bűncselekmények, az elkövetők és a sértettek jellemzőin kívül a kutatási jelentés az elkövetőkről és a sértettekről készült igazságügyi elmeorvos és pszichológus szakértői véleményekre, a büntetőeljárások kimenetelére, valamint a büntetés kiszabás során releváns körülményekre is kitér.

A kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy a tizenkettedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett szexuális erőszak komplex társadalmi jelenség, amelynek kialakulásában, illetve fennmaradásában számos szociális, társadalomlélektani és egyéni pszichológiai tényező bonyolult kölcsönhatásai játszanak szerepet.

VERESS GABRIELLÁRA EMLÉKEZÜNK

Dr. Veress Gabriella életútja

2001-től 2018-ig Békés megyei főügyész. 1985-ben végzett az ELTE ÁJK-n, majd Budapesten lett ügyészségi fogalmazó, 1988-ban pedig ügyész. 1991-től a Fővárosi Főügyészség Személyügyi és Továbbképzési Osztályára került, majd osztályvezető ügyész lett. 2001-ben került a Békés Megyei Főügyészségre mint főügyész, ahol haláláig töltötte be ezt a pozíciót. Számos szervezet és bizottság is tagjai közé fogadta Veress Gabriellát, például a Jogi Szakvizsgabizottság és a Magyar Jogász Egylet elnöksége is; három cikluson át látta el a Magyar Jogász Egylet Békés Megyei Szervezetének elnöki feladatait.

Kitüntetései

1998-ban Legfőbb Ügyészi Elismerő Oklevelet, 2002-ben Kozma Sándor-díjat kapott. 2008-ban címzetes fellebbviteli főügyészségi ügyész lett. A jogászegyletben végzett tevékenységéért 2010-ben megkapta a Szalay László Emlékérmét. 2014-ben pedig a Magyar Érdemrend Tisztikeresztjével tüntették ki.

Szomorúbb lesz a világ, amikor meghal valaki, akit tiszteltünk, akit kedveltünk, akit szerettünk. Hiánya hosszú ideig fáj még, és a vágyak, melyek korábban mindig új erőt adtak, most egyik pillanatról a másikra semmivé lesznek. Nem vigasztal minket az sem, ha tudjuk, hogy minden érzés múló – „a test fakó tükréből egyszer/ Az idő minden fényt kifű,/ Hogy porrá omlik minden emlék/ A sorvadó, vak tükörön,/ Por lesz a sziv, mely

lánggal égett ...”¹ –, de a bánat mégis velünk marad. Nem omlik porrá, bár idővel csendes szomorúsággá szelídül, s a könny is megszáradva virraszt a szemünk alatt.

„Liebt das Lebendigste”, ahogy Hölderlin ma is mondaná. Ezek a szavak Veress Gabriellára egy az egyben illenek, hiszen Gabi nemcsak a munkájáért, a jogalkalmazás szépségéért élt, hanem minden érdekelte, ami a nagybetűs Élethez tartozott: élt és halt az életért, mindennekfelett az élet szépségét szerette, és nem elvont értelemben. Benne élt környezete kulturális közegében, számos eseményt szervezett, különféle rendezvényeken vett részt, a jogászbálok törzsvendége volt, és úgy tudta az életet élvezni, mint senki más. A borlovagrend tagjaként, a kulturált borfogyasztás nagyköveteként magáénak vallotta azokat a szép gondolatokat, melyeket hajdanán Petőfi is verssé formált:

„E városokban laknak,
e hegyeken az öröm istenei,
innen küldik szét a világba apostolaikat,
a palackba zárt aranyszínű lángokat,
hogy prédikálják a népeknek,
miszerint e föld nem siralom völgye.”

És most mi is palackba zárjuk aranyszínű emlékét, hogy az idő végtelenségéig velünk maradjon.

Kiss Anna

1 Az idézet Imecs Bélától származik, a Nyugat egyik költőjétől.

NOEMI BORY¹

JUVENILE DELINQUENCY IN HUNGARY

I. Legal background

Introduction

In Hungary the Criminal Code contains the special regulation for juvenile delinquents. Usually the adult regulations apply for juvenile delinquents, but with some exceptions. The sanctions are lighter and give consideration to the juvenile's age.

Hungary hasn't got an individual legal codification for juveniles. Some other countries have an individual criminal code for underaged. These individual codes include the substantial and the procedural regulations as well.

The definition of a juvenile in Hungary changed in 2012. From 1st July 2013 a juvenile is a person who is between twelve and eighteen years at the time of committing a criminal offence.

In the previous regulation a juvenile was a person who was between fourteen and eighteen years old and it was a cause for total exemption of criminal responsibility.

Now minors under twelve are not responsible for the criminal offenses in any case, because they are minors, but between twelve and fourteen years of age, if they commit homicide, voluntary manslaughter, battery, acts of terrorism, robbery and plundering, minors are punishable under the age of fourteen, if they have the capacity to understand the nature and consequences of their acts. The child psychologist has to prove it.

The only sanctions, that are applicable against them are probation or a correctional facility. The maximum duration of the correctional facility is four years.

In Hungary we have a dual sanction system, which means that we have both penalties and measures. The penalty against juveniles could only apply, if the measure is inadequate.

From international documents, the UN has a minimum standard for juvenile justice, it is the Beijing Regulation from 1985. Hungary ratified the New York Child Convention in 1991.

¹ Noemi Bory, PPKE-JAK

The principles of both international documents are, that the deprivation of liberty is the means of last resort and parallel with this are alternative sanctions, for example diverse solutions.

The Beijing Rules emphasizes that humane and respectful treatment is adhered to. The sanction should be proportionate to the committed offenses and it should be proportionate according to circumstances of the juveniles or as well as the needs of society. The Beijing Rules have a secondary demand, namely that the imprisonment should only be the last resort and with the minimum term. The Hungarian Criminal Code is in accord with the International Conventions and the Minimum Standard, dictates: the measure including deprivation of liberty or imposing a penalty should only apply when no other measures or penalties are effective enough to reach the aim of the punishment.

The New York Convention states that the treatment of juveniles requires special protection, and the effectiveness is not central to the aim, but human rights and dignity, humanism and law and order. The convention also states that the imprisonment or the detention should be minimized to the fullest extent. Sanctions without deprivation of liberty should be prioritized along with other sanctions.

Both Hungarian and international regulations state that the key principle is that all juvenile delinquents under the age of eighteen are classed as minors with regard to the rights, needs and interests. The best interest of a child is also fundamental and avoiding stigmatism, or removal from the family and placing them in social care.

The Criminal Code defines that the general aim of the punishment is that the punishment is a sanction and for the protection of society, as well as special and general prevention.

As opposed to the adult sanctions which are repressive, in relation to juveniles they should be reparative and educational sanctions.

Educational sanctions are: probation, supervision of a probation officer, correctional facility or the suspended imprisonment. It is important that the educational aim predominates during the whole criminal procedure. The criminal procedure not only reveals the most important facts of the crime, but also shows to the juvenile delinquents the educational aim during the entire criminal procedure. Some juvenile delinquents who have committed very serious crimes against life or crime in sequence without admitting their responsibility or showing compassion about their victims.

Unfortunately not just juveniles, but children commit brutal crimes. From our new Criminal Code's enforcement criminal procedure have been initiated against one hundred sixty children, most of them because of robbery.

In Europe the minimum age of criminal responsibility is between seven and eighteen years. The most lowest age is in Ireland, it is the age of seven and the most highest minimum age is in Turkey, it is the age of eighteen. In most of the EU countries the minimum age of criminal responsibility is fourteen, for example in Spain, Austria, Estonia, Bulgaria, Italy and in Portugal.

Regulation

The minimum term of imprisonment to be imposed upon juvenile offenders shall be one month for all types of criminal acts. The maximum term of imprisonment that may be imposed upon a juvenile offender over the age of sixteen years at the time the crime is committed shall be²:

- a) ten years for a crime that carries a maximum sentence of life imprisonment;
- b) five years for a crime that carries a prison term of more than five years.

The maximum term of imprisonment that may be imposed against a juvenile offender over the age of sixteen years at the time the crime is committed shall be:

- a) fifteen years for a crime that carries a maximum sentence of life imprisonment;
- b) ten years for a crime that carries a prison term of more than ten years;
- c) five years for a crime that carries a prison term of more than five years.

In Hungary two types of prison exist, the detention centre facility and the juvenile jail. Against juveniles high security prison doesn't exist, it is only for adults.

II. THE SANCTION SYSTEM in general in Hungary

„The aim of the punishment is to prevent – in the interest of the protection of society – the perpetrator or any other person from committing an act of crime.”³

The sanction system is currently broken up to measures and penalties.

a) Measures against adults

- Warning,

² Hungarian Criminal Code Act of 2012 Section 109. (2) a)–b)

³ Act C of 2012, On the Criminal Code. Section 79

- conditional sentence,
- work performed in amends,
- probation with supervision,
- confiscation,
- confiscation of property,
- irreversibly rendering electronic information inaccessible,
- involuntary treatment in a mental institution,
- measures against legal persons.

b) Penalties against adults

Penalties are as follows:

- Imprisonment,
- custodial arrest,
- community service work,
- fine,
- probation to exercise professional activity,
- driving ban,
- prohibition from residing in a particular area,
- expulsion,
- ban from visiting sport events.

c) Supplementary penalty against adults

- deprivation of civil rights

III. Basic Provisions against juveniles

In Hungary a juvenile offender is a person between the age of twelve and eighteen years at the time of committing a criminal offense.

The principle objective of any penalty or measure imposed upon a juvenile is to positively influence the juvenile's development to become a useful member of society, and such penalty or measure should therefore have as a primary consideration the juvenile's guidance, education and protection.⁴

⁴ Act C of 2012, On the Criminal Code Section 106. (1)

A penalty shall be imposed upon a juvenile when the application of a measure appears to be impractical. Only measures may be imposed upon a person who has not reached the age of fourteen years at the time the criminal offense was committed.

A measure or penalty involving the deprivation of liberty may only be imposed against a juvenile offender if the aim of the measure or penalty cannot otherwise be achieved.

a) Active Repentance

If the perpetrator is a juvenile, voluntary restitution may be provided also in misdemeanor cases and in connection with felonies which carry a sentence of imprisonment not exceeding five years.

b) Penalties and Measures against juveniles

The measures to be imposed against juveniles shall inter alia include placement in a reformatory institution.

No imprisonment, custodial arrest or community service work may be imposed in addition to being placed in a reformatory institution.⁵

IV. Types of punishments against juvenile delinquents

a) Imprisonment

The *minimum term* of imprisonment is one month for all types of criminal acts.⁶

The *maximum term* of imprisonment if the juvenile offender over the age of sixteen years at the time the crime is committed shall be:

- a) ten years for a crime that carries a maximum sentence of life imprisonment;
- b) five years for a crime that carries a prison term of more than five years.

The maximum term of imprisonment that may be imposed against a juvenile offender over the age of sixteen years at the time the crime is committed shall be:

- a) fifteen years for a crime that carries a maximum sentence of life imprisonment;

⁵ C.C. Section 108.(2)

⁶ C.C. Section 109. (2)–(3)

- b) ten years for a crime that carries a prison term of more than ten years;
- c) five years for a crime that carries a prison term of more than five years.

A sentence of imprisonment imposed shall be carried out in a *juvenile detention* facility if:

- a) the juvenile is sentenced to imprisonment of two years or more for a felony;
- b) the juvenile is a recidivist and was sentenced to imprisonment of one year or more; or
- c) the juvenile is sentenced to imprisonment of one year or more and, within a period of three years prior to having committed a criminal offense intentionally, he or she was sentenced to confinement in a reformatory institution for an intentional criminal offense.⁷

Apart from these, a sentence of imprisonment imposed shall be carried out in a *juvenile jail*.⁸

b) Custodial Arrest

The minimum duration of custodial arrest to be imposed upon a juvenile shall be three days, its maximum duration shall be thirty days.⁹

c) Community Service Work

Community service work may only be imposed against juvenile offenders over the age of sixteen years at the time of sentencing.¹⁰

d) Fine

A fine may be imposed on a juvenile offender if he has independent earnings, income or sufficient assets.¹¹

In the case of juvenile offenders the fine expressed in daily units shall be not less *than fifteen and not more than two hundred and fifty days*. The amount of fine for one daily unit shall be minimum *five hundred and maximum fifty thousand forints*.¹²

7 C.C. Section 110. (1) (a)–(c)

8 C.C. Section 110. (2)

9 C.C. Section 111.

10 C.C. Section 112.

11 C.C. Section 113.

12 C.C. Section 113.

If a juvenile offender fails to voluntarily comply with his work obligation, the community service work, or the remaining part thereof, shall be substituted to imprisonment.

e) Expulsion

Expulsion may be ordered against a juvenile offender if:¹³

- a) sentenced to imprisonment of ten or more years;
- b) his/her presence in the country is assessed as posing a potential and considerable risk to public safety; and
- c) his/her right to respect for family life would not be injured.

f) Deprivation of Civil Rights

A juvenile may be deprived of his civil rights only if sentenced to a term of imprisonment over one year.¹⁴

V. Types of measures against minors

a) Conditional Sentence

A juvenile offender may be sentenced conditionally in connection with any crime.¹⁵ The period of probation may be between one and two years.

b) Work Performed in Amends

Work to be performed in amends may only be imposed upon juvenile offenders over the age of sixteen years at the time of sentencing.¹⁶

c) Prohibition from Residing in a Particular Area

A juvenile who lives in an appropriate family environment may not be banned from the municipality in which his/her family is residing.¹⁷

¹³ C.C. Section 114.

¹⁴ C.C. Section 115.

¹⁵ C.C. Section 116.

¹⁶ C.C. Section 117.

¹⁷ C.C. Section 118.

d) Probation with Supervision

Juvenile offenders shall be placed under the supervision of a probation officer:¹⁸

- a) for the duration of the period of parole;
- b) for the duration of probation;
- c) for the duration of suspension of a prison sentence;
- d) for the duration of temporary release from the reformatory institution;
- e) for the duration of deferral of prosecution.

In the case of juvenile offenders work performed in amends shall be ordered concurrently with probation with supervision.

e) Placement in a Reformatory Institution

The court shall order placement in a reformatory institution if proper education of the juvenile can only be provided in an institution. Placement in a reformatory institution may not be ordered against a person over the age of twenty years at the time of sentencing.

The duration of placement in a reformatory institution may be between one year to four years.¹⁹

In ordering placement in a reformatory institution the court shall establish that the juvenile offender may be released from the reformatory institution temporarily after half of the duration of placement as ordered:²⁰

- a) having spent at least one year in the institution, and
- b) if there is reason to believe that the aim of the measure may also be achieved without further confinement in the reformatory institution.

The duration of *temporary release* shall be the remaining part of confinement, but at least one year.

The court shall terminate the temporary release if the juvenile is sentenced to any term of imprisonment during the temporary release or to placement in a reformatory institution. If the court imposes another penalty or measure against the juvenile, temporary release may be terminated.

In case of the termination of temporary release the period spent on temporary release may not be included in the term of placement in the reformatory institution.

¹⁸ Section 119.

¹⁹ C.C. Section 120.

²⁰ C.C. Section 121.

If the juvenile offender is sentenced to an executable term of imprisonment for a crime committed after being sentenced to placement in a reformatory institution during the period of placement in a reformatory institution or temporary release, the imprisonment shall be carried out. In that case the remainder of the duration of placement in a reformatory institution shall be substituted to imprisonment, with two days of placement in a reformatory institution substituted by one day of imprisonment.

VI. Cumulative Sentences, Merger of Sentences

In the case of juvenile offenders, cumulative and merged sentences may not exceed:²¹

a) twenty years of imprisonment ²²

Where placement in a reformatory institution and imprisonment is imposed concurrently, the imprisonment shall be carried out.

The term of this imprisonment may be extended by not more than one year if it is deemed necessary for achieving the aim.²³ However, the duration of the extension may not amount to the remaining part of placement in the reformatory institution.

VII. Consolidated Measures

If the court has sentenced a juvenile to several terms of placement in a reformatory institution that were still pending at the time when ordering a consolidated measure, or which are being served continuously, the court shall order the juvenile to confinement in a reformatory institution as a consolidated measure.

The term of placement in reformatory institution ordered as a consolidated measure shall be imposed at least for the maximum term of placement, not to exceed the combined terms of placements ordered, or four years.²⁴

21 C.C. Section 123.

22 C.C. Section 123. b) and c)

23 what was defined C.C. Section 106.

24 C.C. Section 124.

VIII. Inclusion of Pre-trial Detention, Criminal Custody and Punishments for Misdemeanor Offenses

The entire duration of pre-trial detention and criminal custody shall be included in the term of placement in a reformatory institution as ordered.

For the purposes of inclusion, one day of pre-trial detention and three days of criminal custody shall correspond to one day of placement in a reformatory institution. If any duration of the latter remains after the inclusion, it shall be counted as one day of placement in a reformatory institution.²⁵

IX. Exoneration²⁶

A juvenile offender shall be exonerated by virtue of law:

- a) on the day the sentence becomes final, if execution of the term of imprisonment imposed is conditionally suspended;
- b) on the last day of serving the term of imprisonment or the day when it ceases to be enforceable, if sentenced to imprisonment of one year or less for an intentional criminal offense;
- c) after a period of three years following the last day of serving the term of imprisonment or the day when it ceases to be enforceable, if sentenced to imprisonment between one to five years for an intentional criminal offense.

The court may grant exoneration for a juvenile offender upon request, after having served a term of imprisonment of one year or more and imposed for an intentional criminal offense if he or she is found worthy of exoneration.

X. Life in the juvenile prison or what is the message of the juvenile prison

Exclusion from society, effects of imprisonment, and the society stigmatizes the exconvicts. By the definition of the criminologist Clemmer the prisonisation means that detainees take on the roles of the subculture of the prison. In his opinion all detainees upon entering

²⁵ Section 125.

²⁶ Section 126.

prison will lose the identity and civilian life status, families, relationships, clothes and they will be a member of an anonymous group, they will study formal and informal rules, without their consent they will join the prison hierarchy, and use prison language, slang. All detainees experiences are a unique form of prisonisation. In the procedure of the prisonisation it has importance, if it is for the first time, their age, their personality, level of the intelligence, previous living standards, their position within the hierarchy.

From the juvenile prisoners the prison expects being macho and tough and aggressive. that's why in juvenile prison aggression is frequent.

The important effect is the deprivation, that they are losing their civil rights and liberties, their prison life is determined in details, and occurs in the same closed environment, their contact with the outside world is determined.

We can make the question for ourselves, is prison merely a university of crime and juvenile prisoners are simply the next generation of adult prisoners? What can we do against this? How can we make juvenile prisoners better people and to motivate them to spend their prison time more effectively? In this question the biggest task is on the educators and to educate them. The most important result of the detention is to modify their personality, behaviour, morals, in order they do not return to prison again.

We can answer the question by analyzing the level of repeat offending. In cells they learn from each other how to commit crime, how not to get caught in the future.

In the last 10 years, the juveniles delinquents rate in the total criminal population has been between 8:86-9:81 %, and 2-2:5 % became delinquents from the juvenile population. Hungary's population is around 10 million inhabitants.

XI. Why is the situation totally different in a reformatory?

The correctional facility is only applicable against juveniles. The duration is between one and four years. It is an educative measure, and a judge decides about this measure, when the offender must to be educated in a closed institution separated from their families. A juvenile should be released from the reformatory when he becomes twentyone years old.

The correctional facility is only applicable against juveniles, when the committed crime is not so severe and because of the circumstances of the juvenile, the measure is enough and a penalty is not necessary. The oldest correctional centre of Hungary was established in Aszód in 1884 and it is still functioning.

Because of my work from 2011 I supervise all juvenile prisons and correctional facilities in Hungary. I have the possibility to have an insight in a juvenile delinquent's life, circumstances and the function of the institutions as well.

During my visits I have noticed that the only aim of the Aszód Correctional Centre is to develop the deviant juvenile's ability and their resocialization, because most of these juveniles need a compensating and corrigating education. The education must substitute their previous mental and moral deficiencies and must corrigate the faults of the defective approaches in their backgrounds.

The reformatory is on the half way between prison and college, that's why it is called prison-college. The institution inside is two-faced as well, locked doors, bars, but children's pictures on the wall and a visitor can feel the ambiance of this place. The educator's life profession is to develop the juvenile's personality in a good way or in a positive direction. The juvenile also feels the deprivation of liberty in this institution. The inmates are adolescents, rebellors, but they try to find positive examples as well. They are playing a human game, in their previous life they were stigmatized, nobody accepted them, they were sinful, but now they are in a totally new situation and they want to see what can the educators do with them. They are playing a cardplayer's game, they are showing their cards to the educators, they want to win, but secretly they want to lose, because they want to give themselves to the positive side, but they must find a secure person who they can trust for the first time in their lives.

The reformatory give the chance to become good and the institution's task is to educate and not to see in the inmates the criminal delinquency and use the technique of severe love.

I believe that the reformatory teaches and educate in a positive direction and gives everybody something, that's why it is very important that the judges apply this measure broadly, because our weakness doesn't mean that we are sinful and stigmatized for the whole life.

KÖNYVISMERTETŐ

REFUGEES AND MIGRANTS IN LAW AND POLICY¹ (CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR GLOBAL CIVIC EDUCATION)

(SZERK.: HELMUT KURY – SŁAWOMIR REDO)

A menekültkérdés és a bevándorlás nem új keletű probléma, mégis napjaink egyik legmeghatározóbb kérdése, melyre a válaszokat nemcsak a média vagy a politika keresi, hanem a tudományos publikációkban is kiemelt helyen foglalkoznak ezzel a témával. Többen és többféleképpen írtak már erről a súlyos problémáról, és nem csak a negyedik ipari forradalom korában. Talán elég felidézni a múltból, 1943-ból Hannah Arendt szavait, mely a most ismertetett könyvben is megjelenik:

„We lost our home, which means the familiarity of daily life. We lost our occupation, which means the confidence that we are of some use in this world. We lost our language, which means the naturalness of reactions, the simplicity of gestures, the unaffected expression of feelings. We left our relatives ... and our best friends have been killed ..., and that means the rupture of our private lives.”²

A korábbi kutatások, felmérések és elemzések után a könyv szerkesztőit a fenntartható fejlődési célokról és a menekültekről, valamint a bevándorlókról 2016-ban elfogadott két ENSZ-nyilatkozat is arra ösztönözte, hogy a különböző országokban élő és a téma iránt érdeklődő más szerzőket megkeressenek, és felkérjék őket arra, hogy sokoldalúan dolgozzák fel a migrációs válság aktuális kérdéseit.

¹ <https://www.springer.com/us/book/9783319721583>

² Elvesztettük otthonunkat, hétköznapi életünk meghittségét. Elvesztettük foglalkozásunkat, abbéli meggyőződésünket, miszerint hasznosak vagyunk a világ számára. Elvesztettük nyelvünket, azt a természetes reakciót, egyszerű gesztust, mellyel érzéseiket kifejezhetjük. Elhagytuk rokonainkat, legjobb barátainkat megölték, mindez pedig azt is jelenti, hogy magánéletünk szétszakadt.

A „*Menekültek és a bevándorlók a jogban, valamint a politikában*” címmel megjelenő könyv áttekinti azokat az interdiszciplináris kérdéseket, amelyeket az illegális migráció a világ különböző helyein felvet. A téma feldolgozására a különböző szakterületek – mint például a kriminológia, viktimológia, politikatudomány, pszichológia, pszichiátria stb. – szakavatott szerzőit kérték fel. Ennek eredményeként a könyv minden részletre kiterjedően próbálja a témát feldolgozni, és elsősorban nem az aktuálpolitikai kérdésekre koncentrál, hanem ettől függetlenül, a hosszú távú jövőre.

A mű az alábbi részekből és tanulmányokból áll:

Foreword (*François Crépeau*)

Preface (*William Lacy Swing*)

Prologue (*Helmut Kury – Sławomir Redo*)

Első Rész A menekült-kérdés háttere (*A múlt, a jelen és a jövő, a kutatások fényében; A média szerepe*)

Walter Baar Demography: Migration and the European Welfare State

Rita Haverkamp: Immigration of Refugees into North-West Europe: Austria, Belgium, France, Germany, the Netherlands and the United Kingdom

*Szilveszter Póczik – Eszter Sári*k: Law and (B)Order: Will Border Fence and Transit Zones Stop the Asylum Seekers Wave on the Balkan Route?

Albert Scherr: Who Can Claim Protection as a Refugee? A Sociological Critique of the Distinction between Refugees and Migrants

Thomas Hestermann: Refugees and Migrants in the Media: The Black Hole

Aleksandra Ilić: Media Reporting on Refugees and Related Public Opinion in Serbia

Második Rész Az érem két oldala (*A menekültek integrációja; Migránsok a befogadó országokban*)

Ineke Haen Marshall – Chris E. Marshall: Norms, Values and Education: How Different are Immigrant Youth from Native Youth? Insights from the Third International Self-Report Delinquency Study (ISRD3)

Michael Platzer: Refugee Access to Tertiary Education

Śławomir Redo: On the Importance of Preschool Civic Education for the Global Culture of Lawfulness

Andrea Lehner-Hartmann – Viera Pirker: “Living with and Learning from Refugees”. Schools in Vienna Dealing with Global Challenges

Akemi Yonemura: Teaching about Migrants and Refugees of West African Countries: UNESCO’s Experience and Recommendations for Educationists and Educators

Ronald Freytag – Justin Reichelt – Vaishnavi Upadrasta: Democracy or Sharia? Political Attitudes among Refugees in Berlin in Summer 2016

Helmut Kury – John P.J. Dussich – Maximilian Wertz: Migration in Germany. An International Comparison – On the Psychotraumatic Stress among Refugees

Jennifer Hillebrecht – Tina Zeiss – Jürgen Bengel: Psychological and Organizational Aspects of Migration of a Special Group of Refugees – the Example of the Special Quota Project BadenWürttemberg with Yazidi Women and Children in Freiburg

Jasmin Ateia – Philip Bona – Stephan Schmieglitz: Labour Market Access and Labour Opportunities for Refugees. Examples from Freiburg

Hans Steiner – Antje Reinhard: A Culture of Welcome – Challenges and Experiences in the City of Freiburg/Germany

Steve S. Olweean: Wounded and Uprooted: Seeking Refuge in the Land of Others

Alfonso Serrano-Maillo: Generalized Trust and Attitudes towards Refugees in Portugal and Spain

Harmadik Rész A globális oktatás kihívásai (*Az országtanulmányok gyakorlati tapasztalatai*)

John P.J. Dussich: Refugees in the United States of America from a Victimological Perspective

Anastasia Chalkia – Anastasios Giouzepas: It’s Just Europe’s Turn: EU’s and Greece’s Response to the Current Refugee and Migration Flows

Witold Klaus – Miklós Lévy – Irena Rzeplińska – Miroslav Scheinost: Refugees and Asylum Seekers in Central-European Countries – Reality, Politics and the Creation of Fear in Societies

Gorazd Meško – Rok Hacin – Urška Pirnat – Katja Eman: Migration Issues in Slovenia: Beyond the Rhetoric of University-level Criminology and Crime Prevention Education for Sustainable Development

Swati Shirwadkar: Crossing the Boundary: Refugees and (Irregular/Non-documented) Migrants in India – Challenge of Integration

Tilmann Feltes – Saul Musker – Philine Scholz: Regional Governance of Migration in the Southern African Development Community: Migration Regimes and their Implications for the Experience of Refugees and Migrants in South Africa

Mally Shechory-Bitton – Esther Shachaf Friedman: Fear of Crime and Terrorism among Israeli and Swedish Citizens

Negyedik Rész A menekültek és a társadalom (*Bűnelkövetés*)

Thomas Feltes – Katrin List – Maximilian Bertamini: More Refugees, More Offenders, More Crime? Critical Comments with Data from Germany

Janet P. Stamatel – Chenghui Zhang: Risk Factors for Violence against Refugee Women

Bernadette Schaffer – Joachim Obergfell-Fuchs: Refugees and Migrants in German Prisons – Outlining Problems and Solutions

Ötödik Rész Jövőbeli lépések

Rita Haverkamp: Who is a Refugee in the European Union? International and Supranational Aspects of Legal Reform and Integration

Sławomir Redo: United Nations “Earth Jurisprudence”, its Golden Rule, the “Refugee Problem” and Urban Safety

Jebamalai Vinanchiarachi – Inez Wijngaarde: Addressing the Plight of Immigrants and Refugees: The Role of UNIDO

Michael Reiss: Conflict Management for Refugee Management

Wolfgang Roth: Volunteers and Community Service Members in Support of Refugee Relief Programmes

Magdalena Ickiewicz-Sawicka – Aleksandra Borkowska: Migration in the Light of Criminology and Psychology: “Win-win” in Theory and Practice

Werner Wintersteiner: Citizens of “Homeland Earth”. UNESCO on the Road to “Global Citizenship Education”: The Refugee Example

Epilogue (*Helmut Kury – Sławomir Redo*)

A fentiek közül kiemelve néhány szerző gondolatát, mely nem jelent fontossági sorrendet, az alábbiakra szeretnénk felhívni az olvasó figyelmét.

Baar szerint migráció azóta létezik, amióta az emberek megjelentek a Földön. Azok vándorolnak, akik nem elégedettek a lehetőségeikkel, akik megpróbálnak jobb életet találni valahol máshol, vagy akik kénytelenek elmenekülni a háborúból, de azok is elhagyják otthonaikat, akiket üldöznek, és akik az életükért harcolnak. Ma a globális migráció olyan dimenziót ért el, amelyet néhány évvel ezelőtt elképzelhetetlennek tartottak. A világ népességének fejlődését és a világ társadalmainak jelenlegi, valamint jövőbeli arányait mutatja be *Baar* tanulmánya. A szerző különös figyelmet fordít az európai jellegű jóléti államokra a globális migrációs mozgalmak összefüggésében. A jóléti társadalmakban csökken a születési arány, és ez vezet az ún. elöregedő társadalmak kialakulásához, mely folyamat aláássa a jóléti állam egyensúlyát. Ennek egyik következménye, hogy a társadalom egyre nagyobb részét kell az államnak támogatnia, a másik problémát pedig az jelenti, hogy az aktív adófizető polgárookra egyre nagyobb nyomás nehezedik. A szerző által feltett egyik fontos kérdés: vajon lehet-e a bevándorlás a megoldása Európa zsugorodó és öregedő társadalmának, az európai jóléti államnak, vagy ki kell mondanunk, hogy a jóléti társadalmak kora lejárt.

Scherr tanulmánya pedig felhívja a figyelmet a meghatározások fontosságára, azokra a definíciós problémákra, melyek a menekült és a bevándorló közötti különbségekkel is kapcsolatosak. *Scherr* írása lényegében egy esettanulmány, mely a balkáni országokból Németországba költözött romákról készült, azokról, akik nem kapták meg a menekült státuszt s az ezzel járó védelmet, melynek következménye a romák további és folyamatos szegregációja. Mindezek alapján a szerző érvelése szerint a „menekült” fogalmát újra kell gondolnunk, és annak a jelenben ismeretes meghatározását egy ún. szélesebb körű megértés felé kellene tágitanunk.

Póczik és Sárík része a közép-kelet-európai térség migrációs területeinek releváns kérdéseit dolgozza fel. A szerzők tanulmányukban a magyar szempontokra helyezik a hangsúlyt, mivel hazánk geopolitikai pozíciója miatt döntő fontosságú szerepet játszik a balkáni útvonalon. A tanulmány 2015 elejétől mutatja be azokat az eseményeket, amelyek Magyarországot is érintik a balkáni útvonallal kapcsolatban. A könyv e része olyan fontos kérdéseket fogalmaz meg a nemzetközi jog alapelveinek a figyelembe vételével, a „jog és etika” vitája kapcsán, melyek a 21. század hajnalán fontos szerepet játszanak térségünkben, és a szerzők nem kerülnek ki a nemzetközi és nemzeti érdekek, valamint az ezeket kifejezésre juttató jogszabályok ütköztetését sem.

Platzer tanulmányában olvashatjuk, hogy a UNHCR szerint ma már mintegy hatvanmillió ember keres menedéket a világ biztonságosabb részein. Ezek nagy része azért nem rendelkezik szaktudással, melynek segítségével saját országa fejlődését segíthetné, mert nem jutnak el a képzéshez. A hatvanmillió embernek körülbelül 10% egyetemi korú, vagyis hat millió fiatal férfi és nő, ha lehetősége lenne tanulni, akkor orvos, mérnök, jogász, agronómus, tanár stb. lehetne, de csak kevesebb, mint 1% -uk tud a felsőoktatásban tanulni. *Platzer* szerint ezek az ún. „*potenciális diákok*” egy ún. „*elveszett nemzedék*”-et alkotnak, az orvosok, mérnökök, tanárok, közgazdászok és agronómusok hatalmas kádertömegét.

Más körülmények között ezek az emberek a világ fejlődéséhez járulhatnának. A tanuláshoz jutás hiánya azonban megakadályozza őket abban, hogy az álmaik a felsőoktatáson keresztül valóra válhassanak, pedig éppen ők lennének azok, akik vezethetnék országaikat, vagy éppen újjáépíthetnék hazájukat a romokból. *Platzer* elemzi a 2016-os New York-i nyilatkozatot, mely a menekültekről és a bevándorlókról szól. Ennek egyik bekezdése mondja ki, hogy éppen a felsőoktatás a változás erőteljes mozgatórugója. Ha a fiatal férfiak és nők kritikus csoportja olyan körülmények közé kerülhetne, hogy felsőoktatási intézményekben tanulhasson, akkor a posztkonfliktusos országokba visszatérve, részt vehetnének azok helyreállításában és újjáépítésében. Éppen ezért kell őket befogadni, a hátrányos megkülönböztetést velük szemben megszüntetni, mert hosszú távon ez sokkal kifizetődőbb a jóléti államok szempontjából is. Napjainkban mind az adományozó, mind a befogadó országok sajnos kevés lehetőséget biztosítanak ezeknek a potenciális fiatal szakembereknek az oktatás befejezéséhez. *Platzer* egyrészről bemutatja, hogy a jelenben mi történik, másrészről pedig arra is kitér, hogy mit lehetne, mit kellene tenni.

Redo tanulmánya szintén az oktatáshoz kapcsolódik, de nem az egyetemi képzések fontosságáról ír, hanem az egész kicsi korban lévő gyerekek világát kutatja azon a találkozáson keresztül, amikor a bevándorlók gyerekei az óvodában összekerülnek a szerző által vizsgált É-i országban élő „őshonos” gyerekekkel. *Redo* a különböző kutatások eredményeit vizsgálja annak érdekében, hogy felmérje, vajon az óvodai programok és projektek biztosítják-e a migránsok gyerekeink az ún. polgári nevelését. A kutatások egy része azt bizonyítja, hogy az utóbb említett gyerekek, különösen a bevándorló kislányok, egyértelműen hátrányos helyzetben vannak, bár más projektek értékelése pedig csak azt sugallja, hogy próbálnak interkulturálisan alkalmazkodni. Nem kétséges azonban, hogy az óvodai nevelésben, általánosságban van lehetőség egyfajta békés és befogadó társadalmakhoz való fellépésre, melyet egyébként 2030-ig az ENSZ is az egyik elérendő célként jelöl meg.

Kury, Dussich és Wertz szerint a növekvő lakhatási problémák ellenére a német lakosság hozzáállása általában pozitív a migrációval kapcsolatban. Németországban sok polgár önkéntesen vesz részt a bevándorlók segítésében. A szerzők tanulmányukban a német lakosság bevándorlással kapcsolatos attitűdjeit vizsgálják, és bemutatják a menekültek helyzetét, különösen a Szíriából érkezőket. A hazájukban őket érő és a menekülés folyamán elszenvedett traumák következtében a megérkezésük után is megmarad az ún. poszttraumás stressz szindróma, melynek jellemzőit kutatják a szerzők. A kutatás eredményei között szerepel továbbá, miszerint a menekültek, különösen a Szíriából érkezettek, bár Németországban jól érzik magukat, mégis nagy részük azt tervezi, hogy a hazájukban lévő problémák rendezése után, a béke megvalósulásakor visszatérnek majd.

A kötet másik tanulmánya, szintén több szerző (*Klaus, Lévy, Rzeplińska és Scheinost*) tollából származik, és a cseh, a lengyel, valamint a magyar megoldásokat ismerteti. A tanulmány először bemutatja a három ország történelmi hátterét, és rövid áttekintést ad az adott országot érintő bevándorlásról. A szerzők kitérnek arra is, hogyan változott a három ország társadalmában a menekültekkel szembeni attitűd 2015 után. A tanulmány végén a menekültek és menedékkérők jogairól szóló jogszabályi rendelkezések legutóbbi változásait ismerheti meg az olvasó.

A szerkesztők és a szerzők remélik, hogy a könyv mindazokhoz eljut, akik akár döntéshozóként, akár oktatóként, akár hivatalnokként menekültekkel és bevándorlókkal foglalkoznak, és a munkájuk során felmerült kérdéseikre a könyvből választ kapnak.

A szerkesztők a könyv epilógusában kifejezésre juttatják, miszerint a migráció nem megoldandó, hanem kezelendő folyamat. Amennyiben az emberi civilizáció történetét tekintjük, valamint figyelembe vesszük, hogy milyen elvek mentén jutott el Európa a jóléti társadalmak fejlődési fokára, hogyan teremtették meg Európa polgárai a jogállamiságot, akkor a mostani migrációs kérdés megválaszolása háromféleképpen történhet: költőileg, politikailag korrekten és paradigmátikusan befogadóan.

Az ismertetett könyv szerkesztői és szerzői nem az említett három kérdés közül választva adnak feleletet a kérdésekre, hanem leginkább a kriminológia mint olyan tudományának széleskörű világán belül maradvá igyekeznek tanulmányaikat az olvasókkal megértetni. Mindez pedig azt is jelenti, hogy a kötet egyes részei, bár különféle nézőpontok felől közelítik

meg a könyv tárgyát, mégis egységesnek bizonyulnak, mert az ún. multikulturális integráció nyelvén kívánnak szólni az olvasóhoz.

A kötetben megjelenő minden egyes tanulmány célja, hogy olyan válaszokat adjon, melyek mindegyike szem előtt tartja az otthonukat elhagyni készülők biztonságát és méltóságát.

A tanulmányokban ekképpen megjelenő egységes nyelv olyan globális kontextusba helyezi az egész kötetet, mely reményt ad arra, hogy a szerzők mellett a politikai döntéshozók, a befogadó állam pedagógusai, orvosai és a migrációs hivatalokban dolgozók is ebben a szemléletben közelítsenek századunk egyik legégetőbb kihívására.

*Kiss Anna*³

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL¹

Büntetőjog, büntetőeljárási jog

Bánáti János – Belegi József – Belovics Ervin – Erdei Árpád – Farkas Ákos – Kónya István: *A büntetőeljárási törvény magyarázata: Az új, 2017. évi büntetőeljárási törvény magyarázata a kodifikációs bizottság korábbi tagjaitól*. HVG-ORAC, Budapest, 2018

Belovics Ervin – Tóth Mihály: *Büntető eljárásjog – Az új, 2017. évi büntetőeljárási törvény tankönyve*. Negyedik, aktualizált kiadás, HVG-ORAC, Budapest, várható megjelenés: 2019. május

Belovics Ervin – Vókó György: *Büntetés-végrehajtási jog*. HVG-ORAC, Budapest, 2018

Farkas Ákos – Róth Erika: *Büntetőeljárás*. Negyedik, átdolgozott kiadás, Wolters Kluwer, Budapest, 2018

Kiss Anna: *A sértett szerepe a büntetőeljárásban*. OKRI, Budapest, 2018

Miskolczi Barna – Szathmáry Zoltán: *Büntetőjogi kérdések az információk korában (Mesterséges intelligencia, Big Data, Profilozás)*. HVG-ORAC, Budapest, 2019

Polt Péter – Miskolczi Barna – Vida József – Karner Zsanett (szerk.): *Kommentár a büntetőeljárási törvényhez: Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2018

Szilner György: *Büntetés-végrehajtás*. Novissima, HVG-ORAC, Budapest, 2018

Új büntetőeljárás: Az új Be. B/5-ös méretben. Novissima, HVG-ORAC, Budapest, várható megjelenés: 2019. április

¹ Összeállította: Jónás Irén könyvtáros, Országos Kriminológiai Intézet.

Barabás Andrea Tünde (szerk.): *The Dimensions of Insecurity in Urban Areas: Research on the Roots of Unsafety and Fear of Crime in European Cities*. National Institute of Criminology, Budapest, 2018

Polgári jog, polgári eljárásjog, munkajog

Péterfalvi Attila – Révész Balázs – Buzás Péter: *A GDPR magyarázata*. Wolters Kluwer, Budapest, 2018

Egyéb

Aranyossy Márta: *E-kormányzati projektek sikere és értékteremtése*. Dialóg Campus, Budapest, 2018 (elektronikus kiadvány)

Kerezsi Klára: *A párbeszéd hatalma: a helyreállító igazságszolgáltatás szerepe a közpolitikában*. Dialóg Campus, Budapest, 2018 (elektronikus kiadvány– a kiadvány elektronikusan, ingyenesen hozzáférhető az Államkutatási és Fejlesztési Intézet Szakmai kiadványtár oldalán)

Pokol Béla: *Európai jurisztokrácia: Az Európai Unió jurisztokratikus szerkezetének kérdései*. Dialóg Campus, Budapest, 2019

